

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika studijas

Pirmsskolas izglītības skolotājs

DINA ROSOHA

Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas prasmju apguves veicināšana pirkstu rotaļās

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Pasniedzēja

Akadēmiskais amats

Mg.paed.

Zinātniskais/akadēmiskais
grāds

Ilze Vilka

vārds, uzvārds

paraksts

Tukums 2017

Anotācija

Kvalifikācijas darba autore Dina Rosoha, darba vadītāja Mg.paed Ilze Vilka.

Kvalifikācijas darba tēma – „**Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas prasmju apguves veicināšana pirkstu rotaļās**”.

Pētījuma mērķis ir pētī jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas prasmju apguvi pirkstu rotaļās.

Pētījumā izvirzītie uzdevumi:

- Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko zinātnieku teorijas par bērnu runas attīstību, to prasmju veicināšanu un kā to ietekmē pirkstu rotaļas;
- Izzināt, vai pirkstu rotaļu iespējas jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem raksturo runas prasmju apguves veicināšanas mērķa sasniegšanas procesu un pētījuma jautājumu.

Tika izvirzīta pētījuma hipotēze: 2 – 3 gadīgu bērnu runas prasmju apguve pirkstu rotaļās būs sekmīgāka, ja:

- piedāvātās pirkstu rotaļas būs bērniem saistošas,
- bērniem būs iespēja pašiem darboties,
- pirkstu rotaļas būs izvēlētas atbilstoši bērnu vecumposma īpatnībām.

Pētījuma pirmajā daļā ir analizētas pedagogu un psihologu atziņas par valodas attīstības veicinošiem priekšnoteikumiem.

Pētījuma otrajā daļā tiek izzinātas dažādas pirkstu rotaļu grupas, kas mērķtiecīgi izmantotas pedagoģiskajā darbā, veicinātu runas attīstību. Tiek raksturots empīriskais pētījums :

- praktiskais darbs ar bērniem;
- pedagoģiskais vērojums;
- pētījuma analīze.

Analizējot pētījuma rezultāta un procesa norisi, var secināt, ka pirkstu rotaļas ir viena no galvenajām metodēm jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas prasmju attīstības veicināšanā, kur pedagogs ir atbalsta un emocionālā komforta nodrošinātājs rotaļu procesā.

Kvalifikācijas darba apjoms: 51 lappuses, 3 tabulas, 4 pielikumi, un 44 literatūras avoti.

Atslēgas vārdi: jaunākais pirmsskolas vecums, pirkstu rotaļas, attīstība, runas prasmes

Annotation

The author of the qualification work is Dina Rosoha, head of the work Dr.paed Ilze Vilka.

Theme of the qualification work - "The latest pre-school children skill encouragement by finger games".

The aim of the research is to study the latest pre-school children's speech skills in finger games.

Research tasks:

- To analyze pedagogical and psychological theories about the development of the children's speech, the promotion of their skills and the influence of finger games;
- Find out if the process of achieving the goal of promoting characterizes fingerprint opportunities for younger preschool children.

Based on theoretical findings, the research question has been raised:

Answering the question raised - how does finger games contribute to the skills of younger preschoolers?-can argue that finger games contributes to the acquisition of the skills of younger preschool children in the following conditions:

- Teacher during and outside the playroom, will offer the child finger games that will bind to a specific childhood age;
- Finger games will be of a different nature, which will purposefully develop and improve a specific teacher raised skills related to speech development;
- The child will feel the support and a feeling of security from the teacher, which will give the child the desire to engage in the game.

The first part of the research analyzes the ideas developed by educators and psychologists about the preconditions promoting language development and the connection of the development of sensory functions with the development of speech centers in the children's brain.

In the second part of the research, various groups of finger games that are purposefully used in pedagogical work would promote speech development. An empirical study is described:

- Practical work with children;
- Pedagogical observation;
- Research analysis.

Analyzing the results of the research and the process, can be concluded that the finger games are one of the main methods for promoting the youngest preschoolers speech skill development, where the teacher is a supporter and emotional comfort provider in the play process.

The volume of the qualification paper is 51 pages, 3 tables, 4 annexes, and 44 literature sources.

Keywords: preschool, finger games, development, speech skills.

Saturs

Ievads	5
1. Runas jēdziena skaidrojums pedagogu un psihologu atziņās	7
1.1. Runas būtība un attīstības formas	7
1.2. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vispārīgs raksturojums, akcentējot runas attīstību.....	11
1.3. Rotaļu nozīme runas attīstības sekmēšanā.....	15
1.4. Pirkstu rotaļas – bērnu runas attīstības sekmētājas	19
2. Pirkstu rotaļu izmantošanas izpēte runas sekmēšanai 2-3 gadīgiem bērniem	28
2.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums runas attīstības skatījumā	28
2.2. Praktiskais darbs ar bērniem.....	32
2.3. Pētījuma gaitas un rezultātu analīze	39
Secinājumi	43
Izmantotā literatūra un informācijas avoti	45
Pielikumi	47

Ievads

Bērna valoda savas attīstības pirmsākumos ir viņa sajūtu un pārdzīvojumu izteiksmes līdzeklis. No pārdzīvojumu izteiksmes valoda attīstās par domu izteiksmes līdzekli. Šo attīstību galvenokārt nosaka vide, kurā bērns uzturas, viņa saikne un komunikācijas iespējas ar sev tuviem cilvēkiem – vispirms ar vecākiem, vecvecākiem un cilvēkiem, ar kuriem bērns ir kontaktā ikdienā. Bērnam vienmēr ir jābūt iespējai, kur augt un attīstīties. Ja šāda iespēja bērnam ir nepietiekami, tad viņa valodas prasmes attīstība notiek manāmi lēnāk, vai pat regresē, līdz apstājas pirmajā - pārdzīvojumu valodas posmā, tādēļ ļoti svarīgi attīstīt bērnam priekšstatus par apkārtējo pasauli, attīstīt bērna valodu: sarunāties, izspēlējot dažnedažādas valodas spēles, viņā ieklausoties un palīdzot viņam apgūt prasmi klausīties.

Valoda vistiešāk ir saistīta ar domāšanu, tās procesiem, priekšstatus bagātināšanos, tāpēc pēc tās spriež par bērna attīstību. Bērni, kuriem valoda ir brīvi attīstīta, plūstoša un vārdu krājums palielinās proporcionāli bērna vecumam, brīvi izsaka savas domas, viņi nepiespiestāk klausās un saprot citus. Saturiski bagāta, loģiska, secīga un savstarpēji organizēta runa ir bērna normālas intelektuālās attīstības rādītājs. Arī bērna garīgās, estētiskās un emocionālās attīstības līmeni nosaka tas, cik lielā mērā bērns ir apguvis dzimto valodu.

Strādājot vairākus gadus bērniem - gan pirmsskolas izglītības iestādē, gan audzinot savus bērnus, esmu sapratusi un secinājusi, ka bērnu valodas attīstības sensitīvais periods ir no 0 līdz 6 gadu vecumam. Attīstot bērna runu, jāievēro pakāpeniskuma princips:

- a) līdz 3 gadu vecumam, darbojoties ar bērnu, kā dominējošās izmantojamas rotaļspēles, kas attīsta pirkstu sīko muskulatūru, bieži un daudz jādzied, jālasa priekšā, jāsarunājas ar bērnu;
- b) nākamais solis ir bērna artikulācijas aparāta treniņš, kas ietver sevī elpošanas vingrinājumus, vingrinājumus mēles muskulatūras stiprināšanai, lūpām;
- c) tiem seko vingrinājumu grupa fonemātiskās dzirdes attīstīšanai, ritma un redzes atmiņas nostiprināšanai, vārdu krājuma paplašināšana, elementāru gramatikas likumu apguve, teikuma veidošana (Golubina, 2007, 33).

Lai nodrošinātu bērnu runas attīstības pēctecību, svarīga loma ir vecāku un pirmsskolas izglītības iestādes saskaņotai darbībai. Procentuāli lielākā nozīme bērna runas attīstībā ir apstākļiem, kuros viņš aug un veidojas, kā arī paša bērna aktivitātei dažādos viņa darbības veidos. Ja bērnam tiek nodrošināta vispusīga attīstība, bērna runa pilnveidosies un attīstīsies atbilstoši vecumposmam.

Viens no veidiem, kā attīstīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērna valodu ir tieši pirkstu rotaļas, kurās, kā uzsver mūzikas pedagogs B. Brice “bērns gūst prieku, pašapliecināšanos par savu varēšanu un jauniem sasniegumiem, kas pirmsskolas vecumā ir ļoti būtiski” (Brice, 2013, 6). Prieks rada vēlmi darboties, aizrautība rada interesi, kas bērna uzmanībai neļauj atslābt viņa vecumposmam atbilstošu laika intervālu. Izvēlētā kvalifikācijas darba temats ir “**Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas prasmju apguves veicināšana pirkstu rotaļās**”

Pētījuma objekts ir – pirkstu rotaļas pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets – 2 – 3 gadīgu bērnu runas prasmju apguve.

Pētījuma mērķis – izzināt 2 – 3 gadīgu bērnu runas prasmju apguves sekmēšanas iespējas pirkstu rotaļās

Pētījuma hipotēze – 2 – 3 gadīgu bērnu runas prasmju apguve pirkstu rotaļās būs sekmīgāka, ja:

- piedāvātās pirkstu rotaļas būs bērniem saistošas,
- bērniem būs iespēja pašiem darboties,
- pirkstu rotaļas būs izvēlētas atbilstoši bērnu vecumposma īpatnībām.

Pētījuma uzdevumi –

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par runas prasmju apguves veicināšanu.
2. Veikt pētījumu un praksē pārbaudīt pirkstu rotaļu nozīmi runas attīstības sekmēšanā.
3. Apkopot un analizēt pētījuma rezultātus.

Pētījuma metodes –

- Teorētiskā – literatūras analīze,
- Empīriskās:
 - pedagoģiskais novērojums;
 - pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
 - iegūto rezultātu analīze un atspoguļošana.

Pētījuma bāze – Vandzenes PII „Zīlīte” jaunākā pirmsskolas vecuma bērni

Pētījuma struktūra – anotācija, ievads, divas nodaļas, secinājumi, literatūras saraksts

1. Runas jēdziena skaidrojums pedagogu un psihologu atziņās

1.1. Runas būtība un attīstības formas

Runa ir funkcija, bez kuras cilvēks nevar pretendēt uz apzīmējumu „homo sapiens”, bez valodas nav iedomājama specifiskā, tikai cilvēkam piemītošā domāšana (Irbe, Lindenberga, 2015,7).

Runa ir galvenā pazīme, ar ko cilvēks atšķiras no pārējām dzīvajām būtnēm. Visos laikos runu un tās attīstību pētījuši psihologi un pedagogi, un katrs ir guvis kādu atziņu savu pētījumu rezultātā, taču lielos vilcienos visi ir nonākuši pie kopīga secinājuma, ka runa neapšaubāmi ir viena no svarīgākajām sazināšanās funkcijām.

Tāpat kā runas un valodas funkcijas, tā arī bērna runas un valodas attīstības procesi ir nedalāmi – tie attīstās līdztekus un savstarpēji mijiedarbojas. Vācijā un ASV parasti lieto jēdzienu „valodas attīstība” (Sprachentwicklung, language development) ar to saprotot bērna individuālo runas un valodas attīstības procesu veselumā (Suchodoletz, 2004; Szagun, 2006; Wirth, 2000), savukārt Krievijā tiek lietots jēdziens „runas attīstība” (речевое развитие), ar to saprotot ne tikai indivīda runas kā procesa attīstību, bet arī indivīda valodas sistēmas attīstību (Волкова, Лалаева, Мастюкова, 1989; Жукова, Мастюкова, Филичева, 2005). Būtībā abi jēdzieni ir ar atšķirīgu nozīmi, taču runas un valodas apguves procesa kontekstā parasti tie tiek lietoti ar vienu un to pašu saturisko nozīmi.

G. Tomule savā pētījumā norāda, ka ASV, Eiropas un Krievijas zinātnieki dažādos laika periodos ir attīstījuši dažādas runas un valodas apguves un attīstības teorijas. Mūsdienās ir izkristalizējušās četras galvenās teorijas par bērna valodas apguves un attīstības procesu :

- a) natīvisms;
- b) kognitīvisms (konstruktīvisms);
- c) interakcionisms;
- d) biheiviorisms (Tomule, 2015).

Par *natīvisma teorijas* pamatlicēju uzskata N.Čomski, kas pagājušā gadsimta 60.gados pētīja valodas sintakses struktūru un konstatēja, ka katrs runājošs indivīds ir spējīgs producēt un saprast ļoti lielu daudzumu teikumu, kā arī tos daudzveidīgi izmainīt reproducējot. Tā kā viens no apgalvojumiem ir tas, ka pirmsskolas vecuma bērnam neviens nemāca dzimtās valodas gramatikas likumus, līdz ar to tika izvirzīta hipotēze, ka valoda attīstās no iedzimtām zināšanām par valodas sistēmu, un citas bērna spējas šajā procesā nav nepieciešamas – valodas attīstība ir kā izolēts kognitīvas dabas fenomens, kas neatrodas tiešā mijiedarbībā ar citām bērna kognitīvās sfēras

strukturām (Chomsky, 1973). Bērnā nav jāapgūst gramatikas likumi, bet gan tikai jāprot izvēlēties vajadzīgo valodas sistēmas struktūru, jo valodas principi un lietojums ir jau ģenētiski ieprogrammēti (language acquisition device). Ē. Lennebergs savās atziņās tomēr atzīmē, ka zināma loma valodas apguves procesā ir apkārtējās vides ietekmei. Ģenētiski ieprogrammēti ir tikai valodas kategoriju veidošanās procesi, bet apkārtējā valodas vide un organisma fizioloģiskā nobriešana ir priekšnosacījumi valodas apguvei (Lenneberg, 1967.). Kā pretstatījumu tam Ž. Piažē izstrādāja savu teoriju. Pēc šī virziena pārstāvju atziņām, bērna vispārējā un valodas attīstība notiek pakāpeniski, bāzējoties uz iepriekš apgūto – sākot no pirmajām kustībām un sensorajiem iespaidiem līdz abstraktai domāšanai (Пижае, 1994).

Kognitīvisma teorija attīstījās pagājušā gadsimta 70. gados kā pretstatījums natīvisma teorijai un ir balstīta uz Ž. Piažē izstrādāto kognitīvās attīstības teoriju. K.G. Mone (Mooney, 2000) atsaucoties uz Ž. Piažē teoriju skaidro, ka bērna kognitīvo attīstību valodas lietojums būtiski neietekmē, bet kognitīvai attīstībai ir nozīmīga loma valodas attīstībā. Bērna kognitīvās attīstības teorijas kontekstā netiek izvērtēta sociālo un emocionālo faktoru loma. Kognitīvisma teorijas piekritēji, balstoties uz pieņēmumu, ka valoda ir realitātes reprezentācija, pārsvarā pētījumus veica valodas semantiskajā līmenī periodā, kad bērna valodā parādās pirmie vārdi, vārdu savienojumi (Mooney, 2000, 77 – 99).

Interakcionisma teorija balstās uz pieaugušā runas izpausmju novērojumiem saskarsmē ar bērniem. Mātes runa leksiski morfoloģiskajā līmenī būtiski atšķiras no pieaugušā runas un tā ir pielāgota bērna attīstības līmenim. Mātes intuitīvi vienkāršotā valodas sistēma būtiski atvieglo bērna valodas apguves procesu, savukārt vārda un teikuma daļu atkārtošana ar īsu laika atstarpi nodrošina bērnam iespēju atkārtoti uztvert un pārstrādāt dzirdēto informāciju. Pēc Dž. Brunera uzskatiem, bērna valoda veidojas uz pirmsvalodas komunikācijas bāzes. Mātes un bērna saskarsme, kopīgās darbības agrīnajā attīstības periodā ir priekšnoteikums sekmīgai valodas attīstībai ne tikai leksiski semantiskajā aspektā, bet arī morfoloģijas un sintakses apguves kontekstā (Bruner, 1987).

Biheiviorisma piekritēji izvirza hipotēzi, ka bērna valodas pirmās struktūras attīstās imitējot pieaugušā runu, tas ir, valoda attīstās caur apkārtējās vides iespaidiem mācību procesā. Pēc B. Skinnera domām, tikai apkārtējās pasaules stimuli izsauc runas un citas reakcijas – iedzimta ir tikai universāla spēja mācīties un bērns visu apgūst mācoties. Valodas struktūra nav ģenētiski ieprogrammēta, bet gan tiek apgūta pateicoties spējām imitēt pieaugušo runu – pieaugušā runas paraugs vai nu veicina, vai arī kavē sekmīgu valodas apguvi (Skinner, 1957). G. Tomele rakstā “Runas un valodas attīstības multistrukturālais modelis veseluma pieejas apsektā” atsaucas uz Dž. Maknamara atziņas, ka valodas izpausmes atspoguļo domāšanas procesu un bērns valodu apgūst

caur nozīmes izpratni. Bērns „nojauš”, ko runātājs domā, un pakāpeniski apgūst precīzu vārdu nozīmi. Valodas apguves process notiek kompleksi ar priekšmeta pielietojuma, darbības apguvi (Tomele, 2015).

Runa ir runāšana, un savu domu izteikšana, lai varētu sazināties saziņas procesā. Runa ir ciešā saistībā ar valodu, jo runā tiek izmantoti noteikti, visiem zināmi valodas līdzekļi.

Psiholoģijas terminu vārdnīcā vārdi „valoda” un „runa” ir šādi definēti: valoda ir sociāli psiholoģiska parādība, tā ir sabiedriski nepieciešama un vēsturiski nosacīta. Tai ir savi likumi, kas attiecas uz fonētiku, gramatiku, leksiku un stilistiku. Runa ir vēsturiski izveidojusies cilvēku saskarsmes forma ar valodas starpniecību, tā īstenojas pēc valodas likumiem (Psiholoģijas vārdnīca, 2002, 277). Savukārt, pēc I. Miltiņas uzskatiem, galvenais bērna runas attīstībā – apgūt prasmi runu izmantot kā komunikācijas līdzekli (Miltiņa, 2005, 41).

Personības sociālā, intelektuālā emocionālā attīstība, kā arī kultūras vērtību apguve nav iedomājama bez dzimtās valodas. Ar un caur valodu bērns uztver, izprot, sakārto un rada pasauli. Ļ. Vigotskis norāda, ka runas primārā funkcija ir komunikatīvā funkcija – „Runa pirmām kārtām ir sociālās saskarsmes līdzeklis, izteikšanās un saprašanas līdzeklis. Saziņa, ja to nepastarpina runa vai kāda cita sistēmas zīme vai saziņas līdzeklis, ir iespējama tikai visprimitīvākajā līmenī un ļoti ierobežotā apjomā, kā tas vērojams dzīvnieku pasaulē” (Vigotskis, 2002, 15). Pilnvērtīga valodas un runas apguve ir pamats bērna aktīvai pasaules izzināšanai.

Bērna valodu ietekmē vide, kurā viņš uzturas visvairāk – vecāku valoda, runāšana un izturēšanās. Ģimenes vide ir tā, kurā bērns psiholoģiski nobriest runai un apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna attīstībā, bet tieši runas attīstībā (Tūbele, 2002, 21).

Bērnam jau no paša sākuma piemīt tieksme klausīties un runāt. Bērns, vēl pirms viņš runā, jau ir uzņēmis valodu. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai bērns pirmos dzīves gadus pavadītu mājās to cilvēku tuvumā, kas par viņu rūpējas un viņu mīl. Bērnam vajadzētu daudz un bieži kontaktēties ar savu māti (Helminga, 2006,87).

Bērnu runas pamatā ir iedzimta reakcija, kā arī dabīgais reflekss, kuru sauc par beznosacījuma refleksu (Vigotskis, 2002, 632).

A. Ļubļinska ir izdalījusi septiņus aspektus bērna runas veiksmīgai attīstībai. Tie ir:

- noteiktu skaņu kompleksa izdalīšana no veselā;
- katra skaņa kompleksa sīka fonemātiskā analīze;
- nosauktā vārda attiecināšana uz noteiktu priekšmetu;

- radniecisku priekšmetu, parādību, pazīmju, attiecību vispārināšana un apzīmēšana ar vienu un to pašu noteiktu vārdu;
- ar noteiktiem gramatiskiem sakariem apvienotu vārdu grupas uztvere;
- artikulācijas mehānisma apguve;
- māka katrā atsevišķā gadījumā izvēlēties vajadzīgos vārdus, izteikt savas domas citiem cilvēkiem saprotamos teikumos.

Valodas apgūvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecāku, pedagogu īpaši organizētu mācību procesā. Kā norāda A.Ļubļinska, bērna runa veidojas pieaugušo valodas ietekmē, un lielā mērā tā atkarīga no:

- pilnvērtīgas valodas vides;
- pietiekošas runas prakses;
- audzināšanas un mācībām;
- bērna psihofiziskās veselības (Ļubļinska, 1979, 8)

Ļ.Vigotskis savā pētījumā par valodas attīstības veicinošiem faktoriem akcentē līdzīgu teoriju Ž.Piažē mācībai par egocentrisko runu, kuras galvenais saturs ir šāds: bērna runa agrīnajā bērnībā lielākoties ir egocentriskā. Tā nekalpo sazināšanās mērķiem un neveic komunikatīvās funkcijas, tā tikai skandē, ritmizē un pavada bērna darbību un pārdzīvojumus līdzīgi tam, kā akompanements, neko būtisku nemaina ne bērna darbībā, ne viņa pārdzīvojumos, tā būtībā neiejaucas galvenajā melodijā, tās uzbūvē (Vigotskis, 2002, 44) .

Viens no Ļ.Vigotska uzskatiem ir, ka runu izraisa trīs cēloņi: ekspresīvā tendence, sociālā tendence un „internacionālā” tendence. Pirmie divi cēloņi neveido cilvēka runai raksturīgas iezīmes, tie izpaužas arī „runas” iedīglī dzīvniekiem. Bet trešais moments pilnībā izpaliek dzīvnieku „runā” un ir specifiska cilvēka runas iezīme (Vigotskis, 2002,78).

Analizējot pedagogu un psihologu atziņas par bērnu runas attīstību, var secināt, ka:

- runas attīstība ir viens no galvenajiem attīstības rādītājiem, ka liela nozīme bērna personības veidošanā ir vispusīgai bērna attīstībai;
- runa nevar attīstīties, ja nav sarunu biedru;
- tā kā bērns uzkrāj savu iegūto pieredzi, kas tieši ietekmē bērna attīstību, tad tas, cik pozitīvi notiek šī attīstība tiešā veidā, ietekmē bērna runas attīstību;
- līdz ar runas attīstīšanos, attīstās bērna domāšana – bērns ne tikai apvieno priekšmetus pēc to ārējām pazīmēm, bet sāk izdalīt priekšmetu būtiskās īpašības, grupē tās pēc materiāla, īpašībām.

1.2. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vispārīgs raksturojums akcentējot runas attīstību

Savos ilggadīgajos pētījumos D.Lieģeniece uzsver, ka bērna attīstības izpētē, tāpat kā audzināšanas procesā, svarīgi ir ievērot kopveseluma principu. Tas nozīmē – pedagoģiskajā procesā nepieciešams respektēt gan bērna dabas dotos talantus, gan bērna un vides mijiedarbības nosacījumus, gan paša bērna aktivitātes (Lieģeniece, 1999,5).

Runas attīstība bērniem notiek nepārtraukti, bet visaktīvāk tā notiek apmēram divu gadu vecumā. Bērnām sarunāties ir interesanti, bieži vien to dara tāpēc, ka vēlas klausīties savā balsī, izmēģināt balss skaļumu un izmēģināt dažādus vārdu variantus. Šajā vecumā bērns savas domas spēj izteikt vienkāršos teikumos. Bērniem ļoti interesē pasaku lasīšana, jo pasakās var dzirdēt vārdus, ko, bērni ikdienā nelieto.

Bērna aktīvā runa veidojas pieaugušo ietekmē un ir atkarīga no pilnvērtīgas runas vides (dabīgās, mākslīgās), pareiza runas parauga, pietiekamas runas prakses, emocionāli pozitīvas saskarsmes ar pieaugušajiem un bērna psihofizioloģiskās veselības (Lieģeniece, Nazarova, 1999).

Pieaugušais ir atslēga uz bērna valodas attīstības potenciāla atklāšanas dinamiku. Pieaugušā paraugs, runas skaidrība dod impulsus bērna runas attīstībai, kas veidojas aktīvajā saskarsmē starp pieaugušo un bērnu.

Lai veiksmīgi tiktu organizētas jebkuras rotaļnodarbības pirmsskolas izglītības iestādē, vispirms nepieciešams orientēties attiecīgā vecuma bērnu attīstības likumsakarībās. Tas rada nepieciešamību tuvāk izanalizēt augstāk minētā vecumposma bērnu vispārējo attīstību, īpaši akcentējot runas attīstību.

Runājot par bērnu fizisko attīstību, nākas akcentēt fakts, ka fiziskās attīstības intensīvais temps, kas raksturīgs divgadniekiem, sasniedzot trīs gadu vecumu palēninās. Bērns kļūst patstāvīgāks, kustības koordinētākas. Bērns jau prot savaldīt savas vēlmes un darbības, lai gan tas notiek īslaicīgi – viņi ātri nogurst no vienveidīgām darbībām, ātri uzbudinās (Глазырина, 2001,18).

Trīsgadīgi bērni ir ārkārtīgi aktīvi. Savu aktivitāti viņi izpauž daudzkārt atkātojošās kustībās, līdz ar to patstāvīgā darbība ir ļoti nepieciešama bērna vispārējā attīstībā, tādēļ jaunāko grupu skolotājiem jā rūpējas, lai telpā un ārā būtu daudz brīvas vietas, pietiekamā daudzumā rotaļlietas, kas stimulē bērna kustības, tai pat laikā arī aktivizējot bērna valodu un domāšanas procesu, kas notiek vienlaicīgi, bērnam ieklausoties pieaugušajā, domājot līdzīgi gan aktīvajā, gan pasīvajā runā (Puškarevs, 2001, 38).

Trešajā dzīves gadā īpaši intensīvi attīstās tās muskuļu grupas, kas saistītas ar ķermeņa stāju un pārvietošanos. Vēl aizvien vāji attīstīta ir plaukstu un sīkā pirkstu muskulatūra, tāpēc bērniem grūtības sagādā sīko un precīzo kustību veikšana. Bērnu kustības ir saistītas, jo šai vecumā saglabājas paaugstināts saliecējmuskuļu tonuss, līdz ar to muskuļu spējas atslābināties ir nelielas (Vigotskis, 2002, 42). Tas pamato faktu, ka šai vecumā bērniem ir vērojamas saspringtas kustības, šķietami saraustītas un neprecīzas, kas savukārt ir saistīts ar to, ka bērns vēl nav apguvis prasmi pilnībā kontrolēt savu ķermeni, tomēr viņš sāk sev izvirzīt mērķus, ko tiecas izpildīt. Mērķa izvirzīšana ir būtisks priekšnoteikums tam, lai bērna fiziskā attīstība noritētu veiksmīgi.

Pilnvērtīga valodas un runas apguve ir pamats bērna aktīvai pasaules izzināšanai, pamats viņa psihisko procesu un personības sociālajai attīstībai (Tūbele, 2006, 3). Tieši valodas attīstību un tās pilnveidošanos būtiski ietekmē psihi attīstība. Šo aspektu pastiprināti pētījis krievu psihologs Ļ.Vigotskis, kurš analizējis un pētījis pastāvošās teorijas par to, ka psihi attīstība ir dabas process, un socializācija var tikai paātrināt vai aizkavēt šo procesu (Vigotskis, 2002). Ž.Piažē, ievērojamākais bērnu psihologs un XVIII gadsimta šveiciešu zinātnieks, spēja iekļūt bērnu iekšējā pasaulē. Viņš “vienkārši” sarunājās ar bērnu par apkārtējo pasauli, izplatījumu un laiku, kustību un daudzumu, par cilvēku rīcību un darbiem vai arī rādīja viņam dažas vienkāršas lietas, lūdz tās salīdzināt (Пиаже, 1994, 77). Tomēr pastāv arī cita pieeja, kuru Strebeļeva piemin savā darbā, atsaucoties uz Dž.Midu un Ļ.Vigodski, kurai atbilstoši psihe rodas un eksistē tikai pateicoties socializācijai, kur bērna attīstība ir nepārtraukta pāreja no vienas vecuma pakāpes otrā, tā saistās ar pārmaiņām viņa personības struktūrā, izpratnē par lietu kārtību, runai un valodai pakāpeniski pilnveidojoties – pasīvo runu procentuāli nomainot ar aktīvo runu.

Kognitīvā attīstība. Tā aptver uztveres, uzmanības, atmiņas, domāšanas, iztēles, valodas un citu psihisko procesu attīstību.

Galvenais izziņas veids pirmsskolas vecumā ir jutekliskā izziņa – uztvere un uzskatāmā domāšana. Tieši no tā, cik veiksmīgi attīstīta ir bērna uztvere, uzskatāmi tēlainā un uzskatāmi darbīgā domāšana, ir atkarīgas viņa izziņas attīstības iespējas, turpmāka dažāda darbības veidu apguve, tai skaitā arī runas un augstāko domāšanas loģisko formu apguve, kas arī būs svarīga runas attīstībā (tai skaitā vārdu darināšanas apguve, stāstīt prasmju attīstība u.c.) (Стребелева, 2003, 33). Jaunākā pirmsskolas vecumposmā svarīga ir dzirdes funkcijas attīstība, kas pakāpeniski turpina attīstīties. Ar tās starpniecību bērns uztver apkārtējo runu, atdarina to un kontrolē savu izrunu. Pat nelielas dzirdes pavājināšanās dēļ runas attīstības sākumā bērnam rodas valodas sistēmas nepietiekama attīstība (Miltiņa, 2005, 31). Dzirdes funkcijas ir cieši saistītas ar uztveri. Mainot runas tembru, balsis skaļumu un intonāciju, pieaugušais aktivizē bērnam dzirdes receptorus, kas ļauj uztvert vārda un informācijas skaidrību, palielinot tās noturību aktīvajā vārdu krājumā.

Trešajā dzīves gadā bērns ir spējīgs uztvert visas dzimtās valodas skaņas, paralēli tam viņš apgūst prasmī uztvert garus un fonētiski sarežģītus vārdus. Šajā vecumā bērni spēj atšķirt skaņas, ko nelieto sarunvalodā: lietus troksni, lapu čaboņu, pulksteņa tikšķus un citas apkārtējā pasaulē sastopamās skaņas. Viņi sāk ieklausīties, ko savā starpā runā pieaugušie. Šis vecums ir īpaši piemērots tam, lai bērnam radītu interesi par pasakām, grāmatām un iekustinātu viņa fantāziju. Tam ir ļoti manāmi liela nozīme runas, gribas, atmiņas, domāšanas un iztēles attīstībā, tāpēc vecākiem iesaka šo vecumposmu kā vispiemērotāko, lai bērnu pieradinātu un ieinteresētu klausīties pasakās un stāstos (Svence, 1999,64).

Domāšanas, atmiņas un uzmanības attīstībā dominē netiešie procesi. Tas nozīmē, ka bērns neizvirza mērķi koncentrēt uzmanību uz kaut ko, iegaumēt, uztvert. Uzmanība ir nenoturīga, to var viegli novērst ārējie kairinātāji. Domāšanā dominē uzskatāmi darbīgā domāšana, kas paredz nepieciešamību uztveramos objektus ne tikai tieši redzēt, sajūst, bet arī darboties ar tiem (Svence, 1999, 67). Bērns pasauli apgūst eksperimentējot, pārbaudot dažādu priekšmetu un parādību lietojumu. Bērni var ilgstoši variēt ar kādu priekšmetu, līdz pārbauda tā kvalitāti un kvantitāti. Šāda bērnu aktivitāte var izraisīt pieaugušo dusmas, neizpratni par to, vai bērna rīcība ir adekvāta, piemēram: bērns sadauzījis jauno modinātājpulksteni, vēloties noskaidrot, kāpēc tas tikšķ.

Strauji attīstās atmiņa. Tāpat kā uzmanība, arī atmiņa šai vecumā ir netieša. Trešajā dzīves gadā bērnam ir grūti kaut ko iegaumēt tāpēc vien, ka tā vajag, taču pakāpeniski šī prasme un spēja sāk attīstīties un veidoties, tas nozīmē, ka bērns kļūst spējīgs apzināti kaut ko iegaumēt, piemēram, iemācīties dzejolīti, skaņu ritmu, jo bērna atmiņas attīstība ir cieši saistīta ar viņa intelekta attīstību (Puškarevs, 2001,36). Bērns iegaumē tādus priekšmetu nosaukumus, notikumus, vārdus, kam viņš piegriezis vērību, kas viņa uztverē šķiet saistoši un izraisa viņa pastiprinātu interesi.

Nozīmīga ir bērna sociālā un emocionālā attīstība, kas tieši ietekmē arī runas attīstību. Bērns jau piedzimst ar potenciālu spēju veidot emocionālus kontaktus. Emocionālais kontakts vienmēr ir divpusējs. Bērnam veltītā uzmanība, izraisa jūtu sinhroniju – līdzskanējumu tām jūtām, kuras vecāki un skolotāji viņam velta. Īpaši svarīgi tas ir pirmajos 3-4gados, kad bērna emocionalitāte ir īpaši jūtīga (Svence, 1999, 68).

Turpina attīstīties gribas joma. Bērns savai darbībai sāk izvirzīt konkrētu mērķi un ir gatavs pārvarēt grūtības tā sasniegšanai. Sāk attīstīties pašapziņa, nostiprinās ES tēls – bērna priekšstati pašam par sevi. Bērns par sevi vairs nerunā trešajā personā, bet gan pirmajā, izjūt lepnumu par paša padarīto (Irbe, Lindberga, 2015,38).

Trešais dzīves gads ir ļoti svarīgs bērna runas un valodas attīstībā, jo viņš mācās apgūt pieaugušā runu bez uzskates. Šai periodā bērnam:

- a) jāpaplašina aktīvais vārdu krājums;
- b) jāpilnveido valodas gramatiskās iemaņas;
- c) jāattīsta runas aktivitāte, kā arī spējas sazināties ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

Pieaugušajiem savā aktīvajā runā ar bērnu nebūtu ieteicama atvieglinātu vārdu lietošana. Jaunu vārdu apguve saistāma ar jau apgūtajiem vārdiem, lai to nosaukumi nostiprinātos bērnu aktīvajā runā.

Piemēram: Mašīna – autobuss, autobusam ir četri riteņi un to vada autobusa vadītājs, kas ved cilvēkus. Te izmantojama uzskate – īsts transporta līdzeklis, attēls, videomateriāls, rotaļlieta.

Ļoti liela nozīme šai vecumposmā ir organizētajiem vērojumiem kopā ar pieaugušo, tie ievērojami paplašina bērna redzesloku, līdz ar to pasīvo un aktīvo vārdu krājumu, mudinot viņu izteikties un pašam veidot savus priekšstatus par lietām, dabas norisēm un sadzīves notikumiem, kas balstīti uz esošajiem priekšstatiem. 2,5 gadu laikā bērna runa attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apzināti izteikt neformulētu domu ātrā tempā un gramatiski pareizos teikumos.

G.Svence šī vecumposma bērnu runas un valodas attīstības jomā, atzīmējusi šādas nianšes:

- no 2 līdz 2,5 gadiem – raksturīgi garāki izteicieni, piemēram, „, tāpēc Jānis raudāja”, „, liec zīmuli”, „, kas tas ir”;
- 3 gadi – runu veido teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild (Svence, 1999, 62).

Bērnā, šajā vecumā valodas attīstība, vārdu krājums ir atkarīgs no viņa attīstības līmeņa: izziņas intereses, uztveres, domāšanas un atmiņas spējām un, protams no vides, kurā bērns aug. Darbojoties un socializējoties bērns pakāpeniski apgūst jaunu izziņu un papildina savu vārdu krājumu. Valodas apgūšanas pamatnosacījums ir vārdu apgūšana, to krājuma paplašināšana un aktivizēšana – iekļaušana runas lietojumā (Golubina, 2007, 228).

Mazs bērns ir atdarinātājs, tas nozīmē, ka runa attīstās atdarināšanas procesā. Līdz ar ko ar bērnu jārunā skaidri un pareizi jau no pašiem pirmsākumiem. Vēlāk, iepazīstot priekšmetu un lietu pasauli, dabas parādības un savu tuvāko apkārtni, klausoties pieaugušo runu, bērns veido savu aktīvo runu un apgūst un pilnveido vārdu krājumu. Bērnā no pieaugušajiem nepieciešams dzirdēt skaidru un gramatiski pareizu runu. Gramatiskās iemaņas bērns apgūst, klausoties un atdarinot pieaugušā runu. Arī skolotājas runa un valoda ir dzimtās valodas paraugs bērniem, tādēļ tai ir jābūt ne tikai ar tīru un skaidru visu dzimtās valodas skaņu izrunu, bet arī izturētai noteiktā tempā, skaļumā, izteiksmīgai, gramatiski pareizai, sakarīgai, bērniem saprotamai (Kalniņa, Skrube, 1983,16).

Attīstot un pilnveidojot runu un valodu viena un tā paša vecuma bērniem, var būt atšķirīgas spējas runas apgūšanā, jo, bērna attīstības līmeņi var būt atšķirīgi. Par to liecina V.Rūķes – Draviņas novērojumi: „visi bērni valodu neapgūst vienādi ātri un vienādi pilnīgi. Individuālās atšķirības ir lielas. Jūtama starpība šai ziņā ir vērojama arī starp bērniem, kas aug tai pašā ģimenē un šķietami ļoti līdzīgos apstākļos.” (Rūķe -Draviņa, 1992, 10). Līdz ar to, var apalvot, ka bērna individualitāte ietekmē viņa valodu. Daži bērni ir lieli runātāji, daži izsakās maz – konkrēti un tieši (Markuss, 2007, 17), tādēļ pieaugušā uzdevums ir veicināt bērna vēlmi šai vecumā izteikties, pareizi izrunājot skaņas vārdos, mudinot izteikties veidojot īsus teikumus, kas sastāv no 2 – 3 vārdiem, izmantojot sistemātiski apgūto aktīvo vārdu krājumu.

1.3. Rotaļu nozīme bērnu runas attīstībā

Bērnība ir rotaļu laiks, tad dzimtās valodas prasme pamazām aktivizējas ikviena bērna pasaulē tieši caur rotaļu. „Agrā bērnība ir rotaļu laikmets. Caur rotaļu bērns ieaug kultūrvīdē. Viņam šai laikā ir raksturīga atvērtība un vēlme darboties, jo tas ir vienīgais veids, kā iepazīt daudzveidīgo pasauli. Caur rotaļu bērns izzina sevi, pasauli, lietas un parādības, priekšmetu sakarības, kā arī neapzināti daudzpusīgi attīstās. Rotaļa kā darbība jau parādās pirmajā dzīves gadā, kad bērns vingrina savu ķermeni. Ar šo vingrošanu bērns iemācās ļoti daudz. Tas apliecina to, ka cilvēks mācās tikai caur sevi. Uz mācīšanos bērnu dzen instinkts, tomēr tas nenorit automātiski, bet prasa gribas piespiešanos”, tā uzskata K.Dēķens (Dēķens, 1919, 118).

Aptuveni trešajā dzīves gadā bērni pāriet uz simboliskajām darbībām – rotaļas pakļaut kādai iztēles idejai. Īpaši nozīmīgas ir lomņu un sižeta rotaļas, tajās bērni pauž savu sociālo pieredzi un iztēli, kas norāda, ka ar rotaļām bērni pauž savas personības iezīmes, zemapziņas darbības un risina savus iekšējos konfliktus.

Piemēram: 1) Ja bērns spēlējoties samīļo lelli un paijā to, tad pilnīgi iespējams, tā viņš demonstrē savu nepieciešamību pēc mīlestības un glāstiem.

2) Ja bērns, spēlējoties ar lelli, nemitīgi to soda, tas var liecināt par kādām adaptācijas problēmām vai agresivitāti.

Lomņu spēlēs bērni atdarina pieaugušos, redzēto, dzirdēto, kā arī savā zemapziņā koncentrētās ietekmes. Izspēlējot dažādas sižeta lomņu rotaļas, bērni aktivizē savu vārdu krājumu, mijiedarbojoties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, akcentējot konkrētās lomņu sižeta spēlei atbilstošos vārdus, grūtības pakāpi diferencējot atbilstoši vecumposmam, akcentus liekot:

- a) uz atsevišķu skaņu diferencēšanu, izrunu;

- b) konkrētu vārdu precīzu izrunu;
- c) vārdu savienošānu teikumos, kuros ir 2 – 3 vārdi (atbilstoši vecumposmam).

Lai bērna runa un valoda veiksmīgi attīstītos, ir būtiska vienota vecāku, ģimenes locekļu un pedagogu sadarbība, kas būtu mērķtiecīgi orientēta uz noteiktu mērķi. Procentuāli Latvijas sabiedrībā ir līdzsvars starp to ģimeņu skaitu, kas aktīvi iesaistās sava bērna valodas, runas mērķtiecīgā attīstīšanā un ģimenēm, kas runas attīstību atstāj pašplūsmā, tā nonākot pedagogu kompetencē un atbildībā, kur jēdzieni „bērns”, „bērnība”, „rotaļa”, „valodas attīstība ir neatdalāmi jēdzieni.

Skolotāji, logopēdi un vecāki, mērķtiecīgi sadarbojoties, rada labvēlīgu runas vidi, iepazīstinot bērnu ar apkārtējo pasauli, norisēm dabā un sabiedrībā, apgūstot sociālās un pašapkalpošanās prasmes. Pirmsskolā tiek veidota tāda vide, lai bērns būtu ieinteresēts dažādās darbībās, aktivitāšu veidos:

- a) saskarsmēs;
- b) rotaļās;
- c) integrētās rotaļnodarbībās, kuras organizē logopēdi vai skolotāji;
- d) vērojumos – dabā un telpās;
- e) ieklausoties valodā, skaņās, savā, bērnu, pieaugušā runā un stāstījumā.

Pieaugušais ir tas, kas izvirza uzdevumus un, kopīgi ar bērnu darbojas, veicinot viņa runas attīstību. Runas attīstības izkopšanai ir nepieciešams:

- pareizi izrunāt skaņas,
- paplašināt un aktivizēt vārdu krājumu,
- veidot gramatiski pareizu runu,
- apgūt burtus,
- veidot teikumus,
- apgūt lasīšanas iemaņas,
- mācīt stāstīt (Buivide, 2012, 58).

No tā var secināt, ka visu intelektuālo un kognitīvo psihes procesu attīstība, ieskaitot runas attīstību un valodas apguvi, bērniem agrīnā bērnībā cieši saistīta ar galveno šī vecumposma darbības veidu – rotaļu - vienu no galvenajiem bērna attīstības virzītājiem. D.Vigule akcentē, ka bioloģiski, rotaļai ir liels uzdevums un daba, tā pati liek bērnam rotaļāties”, tā caur rotaļu apgūstot galvenās mācības, likumsakarības un atklājumus, kas saista valodu ar pasaules izzināšanas prasmēm un iemaņām pieaugušā (vecāka, pedagoga vai cita ģimenes locekļa) vadībā. Rotaļā bērns atklāj savu personību, savu attieksmi, vēlmes, intereses, tikumus, pasaules kārtības izpratni, jo

rotaļa nāk no bērna iekšējās dziņas, kura nosaka rotaļas saturu, veidu, ilgumu. Rotaļā bērns rada savu pasauli, realizē tajā savas idejas, ieceres, sagatavo sevi tālākai darbībai (Vigule, 1998,20).

Paralēles ar D.Vigules veikto pētījumu rezultātiem velk arī D.Dzintare un I.Stangaine, apgalvojot, ka „rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna dzīvesveids. Rotaļā viņš rada savu domu, jūtu un izjūtu pasauli. Viņš domā, sacer, salīdzina, runā, izdomā, izpilda lomu, priecājas skumst, smejas, dusmojas. Viņš rotaļā mācās, strādā, vēro, zīmē, eksperimentē, gatavo rotaļlietas. Rotaļa viņu nodarbina” (Dzintare, Stangaine, 2007, 5).

Ar rotaļas palīdzību bērns sevī attīsta tādas pozīcijas kā:

- a) iztēli;
- b) fantāziju;
- c) patstāvību ;
- d) neatlaidību;
- e) sekmē fizisko attīstību.

Īpaši nozīmīgas šo kvalitāšu sasniegšanā, attīstīšanā ir šādiem rotaļu veidiem:

- a) kustību;
- b) didaktiskām;
- c) kolektīvajām;
- d) lomu un sižeta.

Lai veiksmīgi noritētu bērna psihiskā attīstība, valodas attīstība, viens no priekšnoteikumiem ir rotaļu spēlēšana, kad bērni sevi sāk identificēt ar konkrētām lomām, konkrētiem noteikumiem, konkrētai aktivitātei nepieciešamajiem atribūtiem un palīgierīcēm. Tas palīdz attīstīt:

- a) paškontroli;
- b) lomu izpratni;
- c) noteikumu ievērošanu;
- d) normu izpratni (apgūstot sociālās normas);
- e) vārdu krājuma paplašināšanos.

Šī perioda attīstība ir pašā pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem. Šajā periodā rotaļa ir nozīmīga arī bērna emocionālajā attīstībā, bērniem rotaļā attaisnojot reālās situācijas, lai risinātu soli pa solim specifiskas emocionālās reakcijas, tiekot galā ar bailēm un traumējošām situācijām. Lai rotaļa veicinātu veiksmīgu un pakāpenisku valodas attīstību pirmsskolā, tiek veidota runas vide, kuru īpaši runas attīstīšanas nolūkam organizē pieaugušie, pirmsskolas apstākļos – skolotāja (Boša, 1999, 9). Tā netieši, rotaļas veidā, mudina bērnu izteikties – izrunāt apgalvojumus, jautāt un reizē klausīties, apgūstot vārdus, kas no pasīvā pielietojuma pakāpeniski pāriet aktīvajā vārdu krājumā

Pedagoga uzdevums, ar rotaļas palīdzību, sadarbībā ar vecākiem un ģimeni, ir:

- a) veidot šī vecumposma bērniem, pareizus un vienkāršus dabas parādību un sabiedriskās dzīves norišu priekšstatus;
- b) izkopt sajūtas un uztveri;
- c) pamodināt iztēli;
- d) attīstīt domāšanu;
- e) attīstīt uzmanību ;
- f) pilnveidot valodu.

Tas ir svarīgi, jo domāšana un valoda ir savstarpēji saistītas, tā apgalvo arī S. Grasmāne, šo iemeslu dēļ emocijas un jūtas kļūst kā apzināti procesi, kas attīstās kā neitrāla darbība, kas nodrošina cilvēka sazināšanos ar vārdiem rotaļas gaitā. Vārdos izteikta doma kļūst pilnīga un precīza. Valodas vārdu krājuma bagātība liecina tikai par to, ka bērnam ir skaidri priekšstati un veselīga uztvere (Bičuka, Grasmāne, Pāgraba, 2003,31).

Tā kā mācību procesā dabiskās runas vides un situācijas nav, tad pirmsskolas izglītības iestādē galvenais veids mākslīgās runas vides radīšanā ir runas attīstīšanas nodarbība, kurai jānorit emocionālā pacēlumā, veicinot augstu bērnu runas aktivitāti (Boša, 1999, 9). Šāda runas aktivitāte panākama pakāpeniski, radot bērnam interesi par konkrēto rotaļu, kas tiek organizēta ar konkrētu mērķi, kā vienu no pamatelementiem, attīstot bērna valodu, vārdu krājumu tajā. Tā nenotiek vienlaicīgi noteiktā tempā visiem bērniem. Būtiski svarīgi ir ievērot šo individuālo tempu, kurā bērni iekļaujas rotaļnodarbībā un valodas vingrinājumos, aktivitātēs ar ļoti izteiktu valodas un runas pielietojumu, tās attīstībai.

Bērnu vārdu krājuma attīstīšanai jānotiek galvenokārt uz jutekliskās uztveres pamata. Bērni rotaļnodarbībās apgūst jaunus vārdus, bet, lai šo mācību vielu nostiprinātu, ieteicamas ir didaktiskās rotaļas, spēles. Pirkstiņu rotaļas ir vienas no šo aktivitāšu balstiem, kurās bērns iesaistās emocionāli, dažkārt mehāniski, dažkārt mērķtiecīgi, jo viņā tiek radīta interese par notikumu secību vai emocionālu pārdzīvojumu aktivitātes laikā. Attīstot valodu, paplašinot bērnu vārdu krājumu ar didaktisko rotaļu palīdzību, bērnu atmiņā nostiprinās priekšmetu un to īpašību nosaukumi.

Runas un valodas attīstība viena un tā paša vecuma bērniem, kā zināms, var būt atšķirīgas. Tāpēc runas nodarbības nepieciešams organizēt gan kā frontālais, gan kā individuālais darbs, izmantojot dažādas metodes un paņēmienus, īstenojot pirmsskolas izglītībā akcentēto galveno darbības veidu – rotaļu (Boša, 1999, 9).

Rotaļā bērns apgūst visas valodas attīstības jomas:

- vārdu krājuma paplašināšana, aktivizēšana, nostiprināšana,

- vārdu nozīmju apguve, izpratne un lietošana,
- skaņu izrunas kultūras apguve,
- gramatiski pareizas runas veidošana,
- dialogiskās, monoloģiskās, iekšējās runas lietošana,
- iztēles situāciju aizstāšana ar vārdu,
- jaunvārdu radīšana u.c. (Kaņepēja, 2012, 197)

Tikai ar sistemātisku, mērķtiecīgu darbu, kas balstīts uz konkrētas bērnu grupas runas īpatnībām, un skaidri apzinoties akcenta jautājumus runas attīstīšanā var panākt labus rezultātus (Kaņepēja, 2012, 137).

Intelektuālās audzināšanas procesā, attīstoties runai un valodā, galvenais, kas attīstās kompleksi ar to ir:

- a) uztvere;
- b) domāšana;
- c) atmiņa;
- d) zinātkāre.

Svarīgi ir, ne tikai, mācēt novērot, saskatīt, iepazīt, bet apgūt arī viss vienkāršākās prāta darbības, māku analizēt, salīdzināt un vispārināt to, kas ir uztverts un iepazīts (Kalniņa, Skrube, 1983, 116).

Svarīgākais līdzeklis bērna runas attīstībā un bagātināšanā rotaļas laikā, ir pedagoga valodas paraugs, nepārtrauktā saskarsmē ar bērniem. Pedagogam vienmēr jāatceras, ka vadot rotaļnodarbības, lasot un dziedot, tas ir jādara lēnām, izteiksmīgi, saprotamā valodā, un ir jābūt pareizai un precīzai dikcijai. Ja bērns runā kļūdaini, tad pedagogam jācenšas labot šīs dzirdētās kļūdas, jārada apstākļi runas kļūdu novēršanai un labošanai. Labojot bērna pieļautās kļūdas, pedagogs var uzzināt par bērna domāšanu, izpratni, prasmēm, iemaņām un tas arī palīdz bērniem pilnveidoties un attīstīties.

Ir svarīgi gan tas, kā bērns runā, dzied, atstāsta, kādā valodā viņš to dara un kāda ir viņa attieksme pret runāto, tas vai bērns spēj saskatīt skaisto, ne tikai apkārtņē un darbībās, kuras grib raksturot ar vārdiem, bet arī vārdos, ar kuriem raksturo.

1.4. Pirkstu rotaļas – bērnu runas attīstības sekmētājas

Vieni no pirmajiem bija senie grieķi – Tales, Sokrats, Teofrasts, kuri uzskatīja, ka caur maņu orgāniem bērns saņem informāciju par pasauli sev apkārt. Sensorās audzināšanas nozīme

bērna attīstībā ir minēta vairāku filozofu, pedagogu un psihologu darbos: slavenais franču pedagogs Ž.Ž.Ruso uzskatīja, ka sensorās audzināšanas nozīme izpaužas tajā, ka tā ir ne tikai izziņas sākums, bet arī viens no svarīgākajiem bērna prāta attīstības priekšnosacījumiem. Ž.Ž.Ruso pirmais ir uzsvēris maņu orgānu attīstības nepieciešamību. Ruso norādīja, ka „viss, kas nonāk cilvēka apziņā, nokļūst tur ar jūtu starpniecību (*Sensoro spēju attīstības īpatnības*. <http://wonderkids.eu/index.php/lv/>). Minētajā rakstā ir akcentēta doma par to ka, lai iemācītos domāt ir jāvingrina jūtas, maņu orgāni, kuri ir cilvēka prāta rīki, kas pamatojas uz Ž.Ž.Ruso vārdiem un par labāko sensorās audzināšanas periodu uzskatot no diviem gadiem. Tieši šajā laikā bērns apgūst runas prasmes. Ž.Ž.Ruso atzīmē to, ka sensorās attīstības veicināšanā svarīga loma ir tieši sajūtām. Tieši tāpēc visu audzināšanas laiku periodā no diviem gadiem, viņš balsta uz sajūtu attīstību, uztveri un uzskatāmo izpratni par apkārtesošiem priekšmetiem kā arī to pazīmēm.

B.G.Mone (Mooney, 2013, 35 – 53), norāda uz M.Montesori vecumposma periodizāciju, norādot, ka M.Montesori izdalījusi periodu no diviem līdz sešiem gadiem kā nozīmīgāko un iedarbīgāko sensorās audzināšanas laiku Pēc viņas domām, tieši šajā laikā bērnam veidojas un nostiprinās priekšstati par dažādām formām, krāsu toņiem, izmēriem.

Bērna prasme ar maņu orgānu palīdzību atšķirt formu, krāsu lielumu, garšu, smaržu un citas priekšmetu īpašības M.Montesori (Монтесори, 2011) apzīmē ar jēdzienu „sensorā kultūra”, kas turpmāk iesakņojas pirmsskolas pedagoģijā, tikai izmainot savu pirmatnējo nozīmi.

Agrīna stimulācija, dažādu smadzeņu apgabalu aktivitātes veicināšana sekmē bērna vispārējo un runas attīstību: darbinot vienlaikus pirkstus un artikulācijas aparātu, bērns mācās saskaņot dažādus psihiskos procesus vienlaikus, vingrinoties koncentrēties, sekot līdzī pieaugušā paraugam, tā atdarinot redzēto un dzirdēto.

A. Irbe un S. Lindenberga ir veikušas zināmus pētījumus un novērojumus, un, skaidro, ka – ja divus gadus vecs bērns neliek kopā vārdus un neveido teikumus, viņam nav labi attīstījusies sīkā motorika – roku pirkstu izolētās kustības nav pietiekamas. Lai veiksmīgi attīstītos bērna runāšana teikumos, to var pasteidzināt, ik palaikam kopā ar bērnu pārstāstot kādu interesantu notikumu bērna dzīvē. Runa ir daudz grūtāk atdarināma nekā citas kustības, jo bērns neredz to, kas notiek pieaugušā mutē (Irbe, Lindenberga, 2015, 46).

Runas attīstības ciešo saistību ar pirkstu sīkās muskulatūras attīstību un veiklību skaidro I. Miltiņa: „Runas attīstību sekmē dažādu smadzeņu apgabalu aktivitātes veicināšana un asociatīvo saikņu veidošanās galvas smadzenēs. Normāli runas izveidē piedalās dzirdes, redzes, kustību un kinētiskie analizatori, nepieciešama arī saskaņota galvas smadzeņu un nervu sistēmas citu daļu sadarbība” (Miltiņa, Pastare, 1997, 5).

Tiekšme visu aptaustīt un sajūst piemīt ne tikai jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem, bet arī jaunākās sākumskolas vecuma skolēniem, kas izskaidrojams ar to, ka šajā vecumā joprojām dominē tiešā lietu uztvere caur maņām, kur liela nozīme ir sensorajām spējām, kuras iegūst un attīsta sensorās attīstības gaita, attīstoties bērna ārējās vides analīzes sensorām sistēmām:

- a) redzei;
- b) ožai;
- c) dzirdei;
- d) taustei;
- e) garšai;
- f) iekšējās vides sensorajai sistēmai.

M. Koļcovas veiktos pētījumus šai jomā popularizēja I. Miltiņa, norādot, ka „pirkstu un delnu kustībām ir īpaša nozīme bērna runas un valodas attīstībā. Vienlaikus ar roku kustībām, aktivizējas sensorā un prāta attīstība – spēja izteikt sevi runā. I. Miltiņa skaidro, ka pēc I. Koļcovas veiktajiem pētījumiem, delnu un pirkstu kustības filoģenētiski un ontoģenētiski ir cieši vienotas ar runas kustību sistēmu” (Miltiņa, 2005, 237).

Pedagogs Ž.Ž.Ruso uzskata, ka viss, kas nonāk cilvēka apziņā, tur nonāk ar jutekļu starpniecību un, lai iemācītos domāt, jāvingrina locekļi, jūtas, maņu orgāni, kas ir cilvēka prāta ieroči (*Sensoro spēju attīstības īpatnības*. <http://wonderkids.eu/index.php/lv/>) balstoties uz šiem apgalvojumiem, tiek secināts, ka, lai veicinātu bērna kognitīvo attīstību, ir jānodrošina darbs bērna rokām un pirkstiem.

Viens no līdzekļiem sīkās pirkstu muskulatūras attīstības sekmēšanai, ko var izmantot gan ģimenē, gan pirmsskolā, ir pirkstu rotaļas. Tie jau no pavisam agra vecuma palīdz bērnam apgūt ne tikai elementārās pašapkalpošanās iemaņas, bet stimulē arī runas kustību centru darbību, veicina bērnu garīgo attīstību.

No tā darba autore secina, ka pirkstu rotaļām kā valodas emocionālās audzināšanas līdzeklim ir daudzpusīgs iedarbības spēks:

- veidojas emocionālais kontakts ar pieaugušo;
- attīstās bērna vēlme un pašiniciatīva darboties;
- pieaug viņa aktivitāte un valodas attīstība;
- netieši tiek vingrināta koordinācija, tādējādi sekmējot domāšanas un runas attīstību.

B.Krafte norāda, ka zinātnieki, kuri pētījuši bērnu smadzeņu darbību un bērnu psihi, uzskata, ka sīkās pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērna runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs. Ciešu pirkstu motorikas saistību ar runas darbību apstiprina gadījumi, kad

vēloties kreilim jaunākā pirmsskolas vecuma bērnam iemācīt darboties ar labo roku, bieži sākas stostīšanās (Krafte, 1998,4).

Pamatojoties uz iepriekš minēto B.Kraftes viedokli par pirkstu rotaļu nozīmību jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem, darba autore akcentē, ka pirkstu rotaļas ir viena no aktivitātēm, kurā veiksmīgi tiek apvienotas vairākas komponentes:

- a) valoda;
- b) pirkstu sīkā motorika;
- c) sensorika;
- d) muzikalitāte.

Tā savukārt attīsta:

- a) skaidru runu;
- b) atmiņu;
- c) domāšanu;
- d) uzmanību;
- e) ritmu;
- f) emocionālo intelektu;
- g) prasmi klausīties (Krafte, 1998).

Pirkstu rotaļas bērnus mobilizē vienotai darbībai, radot iespēju katram bērnam individuālā tempā apgūt noteiktas valodas lietošanas prasmes, pilnveidojot katra bērna cilvēciskās un intelektuālās vērtības. Pirkstu rotaļu neatņemama sastāvdaļa ir mūzika un ritms. B. Brice norāda uz M.Ibukas atziņām un uzsver: ne tādēļ, lai bērns kļūtu par labu mūziķi, viņu rosina klausīties labu mūziku; galvenais – attīstīt viņa neierobežotā potenciāla iespējas, lai viņa pasaulē un dzīvē būtu vairāk prieka (Brice, 2013,4).

Iepriekš minētās atziņas, kas balstītas uz aktīvu pedagoģisko darbību un minēto pedagoģu pētījumu bāzes, atzīst arī krievu tautību autore G.Ļubina un O.Želonkina, rakstot, ka „vienkāršas, parastas roku kustības palīdz likvidēt sasprindzinājumu pašās rokās, lūpās, noņem prāta nogurumu, bet galvenais – tās ir spējīgas uzlabot izrunu daudzām skaņām, jo ir saistītas ar artikulācijas motoriku”(Любина, Жэлонкина, 2006, 53). Pamatojoties uz šiem pētījumiem un viedokļiem, var secināt, ka pirkstu rotaļas ir viens no rotaļu veidiem, kur parādās bērnu spējas, rodas emocionāli pārdzīvojumi un domu piepūle. Darbības rezultātā rodas prieks, ja bērnam ir iespēja izmēģināt līdz šim nenojaustas spējas. Šādu darbību rezultātā bērna organismā notiek apbrīnas vērtas varēšanas un spējas: roku kustības atstāj iespaidu uz runu, jo runājot, veidojot teikumu, nepieciešams ritms, kas lieliski attīstās dažāda rakstura pirkstu rotaļās.

Izvēloties konkrētu pirkstu rotaļu kā aktivitāti bērna runas attīstībai vērā ņemami sekojoši faktori:

- a) aktivitātei atbilstošs rotaļas dalībnieka vecums;
- b) galvenie bērnu attīstošie faktori;
- c) izmantojamie rotaļu rīki un ritma atribūti;
- d) nepieciešamās roku vai pirkstu lelles.

Lai pirkstu rotaļas mērķtiecīgi kļūtu par vienu no stūrakmeņiem, uz kuriem balstīta bērna valodas un runas attīstība, būtiska ir bērnu motivēšana un iztēles iedarbināšana, kā rezultātā bērni aktīvāk iesaistīsies rotaļā, gaidīs nākamo rotaļnodarbību un ikvienai kustībai, darbībai, valodas aktivitātei pievienos savu radošo potenciālu, tāpēc pirkstu rotaļas, valodas, runas, ritma, iztēles, domāšanas, atmiņas, kustību koordinācijas attīstīšanā, ieteicamas izmantot gan vecākiem ģimenēs, mājās, darbojoties ar saviem bērniem, gan pirmsskolas, sākumskolas pedagogiem, speciālo skolu skolotājiem, logopēdiem, sporta skolotājiem.

Katras tautas folklorā sastopami īsi, asprātīgi panti, kuru skandēšanu pavada pirkstu un roku kustības. Katrs no savas bērniības atceras skaitāmo pantu – pirkstu rotaļu, *piemēram*:

1. „Vāru, vāru putriņu
Pieci graudi katliņā.
Šim došu, tam došu,
Man pašam nepaliks.”
2. „Nāk kaza ragainā,
Pāri kalnu lēkādama.
Šim- buc, tam- buc,
Es pats paslēpjos.”

Arī mūsu vecāki un vecvecāki bija pamanījuši, ka roku un pirkstu kustības, kuras savieno kopā ar nelielu skaitāmo, runājamo tekstu, labvēlīgi ietekmē bērna runas un vispārējo attīstību.

Bērns pasaulē ienāk ar saviem iedzimtajiem refleksiem, kas viņam nodrošina iespēju izdzīvot periodā, kad viņš ir fiziski nespēcīgs. Bērns pārmanto tā priekštečiem ģenētiski pārmantotu dotumu iespējas, kas vecākiem kopā ar pedagogiem jāatklāj un jāattīsta. Lai bērna dotumi attīstītos, nepieciešams radīt tiem piemēroti apstākļi, attīstoša vide, kura bērnu rosina darboties, atklāt, eksperimentēt un izdarīt savus secinājumus: ja nav attīstītas muskuļu un locītavu sajūtas, bērnam ir grūti iziet no sasprindzinājuma stāvokļa uz atslābumu un otrādi, tāpēc var rasties grūtības kustību jomā, tāpēc nozīmīgi ir bērnam prast izjust savu ķermeni, lai veidotos izpratne par tā iespējām, kā arī prasme pārvaldīt to. Lai pirkstu rotaļas veiktu savu uzdevumu un sasniegtu mērķi, īpaši darbojoties bērnam kopā ar saviem ģimenes locekļiem, vecākiem, vecvecākiem,

svarīgi ir izjust emocionālu tuvību, kas veicina bērņā vēlmi pašam izteikties, runāt, atdarināt kustības un skaņas. Uz to norāda arī T.Zīriņa savā pētījumā: „Mazbērna vecums ir laiks, kad bērnam ir izteikta vajadzība pēc tuvu un mīļu cilvēku atbalsta. Tas ir laiks, kad bērnam attīstās kustību koordinācija un runa. Tas notiek, pateicoties pozitīvai saskarsmei ar pieaugušajiem.. Viens no veiksmīgiem līdzekļiem, kas nodrošina gan pozitīvu saskarsmi, gan runas attīstību, latviešu folklorā ir tautasdziesmas jeb pirkstu rotaļas – rotaļiņas. Runas attīstība ir ļoti svarīgs bērnu attīstības rādītājs. Liekas, ka šis jautājums aktuāls bijis jau pirms daudziem gadsimtiem, tāpēc arī folklorā ir atrodamas tik jaukas pirkstu rotaļas, kas spējušas saistīt mazu bērnu uzmanību gadsimtiem ilgi” (Zīriņa, 2007, 37). No tā var secināt, ka jebkādas novirzes sīkās motorikas attīstības normālā norisē, traucē piemērošanos apstākļiem, līdz ar to nav iespēja veidoties normāla uztvere un identificēšanās spēja, nenotiek ar to saistītie kognitīvie attīstības procesi, runas attīstība un valodas apguve var tikt bremsēta vai notikt nepilnvērtīgi.

Muzikālā pedagoģe B. Brice norāda uz L.Vigotska apgalvojumu, ka katram vecumam ir noteikts mācāmības līmenis, kas atbilst tieši konkrētajam vecumposmam. Tas nozīmē, ka konkrētas darbības un priekšmetus bērns var apgūt tikai noteiktā vecumā. Katrs vecums atšķiras ar sensitīvajiem periodiem, kur vienu vai citu lietu bērns apgūst vairāk vai mazāk veiksmīgi (Brice, 2017, 7).

Turpinot šo ideju, pedagoģe B. Brice ir izstrādājusi un izdevusi vairākus pirkstu rotaļu apkopojumus:

- piemēram:* „Pirkstiņu rotaļas”(2007);
„Skaņu pasakas un ritma rotaļas” (2011);
„Visi desmit spēlējas”(2013);
„Viss sākas ar rotaļu”(2017).

Tajās ir izmantoti dažādi ritma elementi un skaņu rīki, atbilstoši katram vecumposmam, kas veicina bērna runas un valodas attīstību noteiktā vecumā. B. Brice atsaucas uz pedagoģi M.Montesori, kas savulaik uzsvērusi, ka saprātā nav nekā tāda, kas pirms tam nav bijis sajūtās (Brice, 2013, 6). Tātad, daudzpusīga sensorā pieredze, veiksmīga motoriskā attīstība pārvēršas zināšanās. Sensorā pieredze sniedz optimālu iedarbību, ja tā sakrīt ar psihisko funkciju sensitīvajiem periodiem – laiku, kad bērna kāda no attīstības jomām ir visvairāk ietekmējama. Pirkstu rotaļas ir vienas no aktivitātēm pirmsskolā, kas smalki iedarbojas uz pirkstu sīko muskulatūru, izmantojot sensoriku. Vispārzināms fakts ir tas, ka bērns attīstās tikai darbībā, turklāt attīstās tikai tas orgāns, kurš tiek vingrināts. Šie atzinumi jāievēro organizējot bērnu ritmisko rotaļu

B.Brice iesaka, izvēloties skaitāmpantu, ieteicams ievērot pakāpenības principu – no vienkāršākā uz sarežģītāko. Darbojoties ar jaunākā pirmskolas vecuma bērniem, ieteicams tekstu izrunāt lēnākā tempā, ar skaidru dikciju, izteiksmīgā intonācijā. Vēlams, lai bērns redzētu pieaugušā seju, emocionālo izteiksmi, vērotu mutes kustības” (Brice, 2007, 9).

D.Dzintare un D.Augstkalne (Dzintare, Augstkalne, 2009, 207) atzīmē „Bērns vienlaicīgi rotaļā apgūst runas un komunikatīvās prasmes. Rotaļā bērns apgūst visas valodas attīstības jomas” (skatīt 3.tabulu).

3.tabula. Bērna runas attīstīšana rotaļās (Dzintare, Augstkalne, 2009, 207)

Bērna runas prasmes	Vārdu krājuma paplašināšana, aktivizēšana, nostiprināšana
	Vārdu nozīmju apguve , izpratne un lietošana
	Skaņu izrunas kultūras apguve
	Gramatiski pareizas runas veidošana
	Dialogiskās, monoloģiskās, iekšējās runas lietošana
	Iztēles situāciju aizvietošana ar vārdu
	Jaunvārdu radīšana u.c.

Pirkstu rotaļas ir jaunākā pirmskolas vecuma bērnu folkloras sastāvdaļa, kas ir saistītas ar sekojošām jomām:

- visbagātākais materiāls ir saistīts ar bērna ēdināšanu, bērna ēdieniem, ēdienu gatavošanu (piemēram: „Viru, viru putriņu!”, „Cepu, cepu kukulīti.”)
- tautasdziesmas, kas iepazīstina bērnu ar tuvāko un tālāko apkārtni;
- tautasdziesmas par rociņām, jo tās jau ļoti agri izraisa bērna interesi (piemēram: „Šis pirkstiņš vectētiņš.” „Īkšķītis resnītis”);
- pirkstu rotaļas ar plaukšķināšanu, kas visbiežāk ir saistītas ar maizes cepšanu un ēšanu;
- citas jomas.

Uz pirkstu rotaļu daudzveidīgajām izmantošanas iespējām norāda arī T.Zīriņa: „Pirkstu rotaļas ir pateicīgs līdzeklis, kuru var izmantot dažādos dienas rituma brīžos pirmskolā. Tās noder gan rīta cēlienā, bērnus sagaidot, gan veicot individuālo darbu ar bērniem. Tas neprasa nekādus telpas ierobežojumus, nekādu papildus sagatavotu materiālu. Vienīgais, kas ir vajadzīgs – skolotājas zināšanas un vēlēšanās darboties ar bērnu. Pirkstu rotaļas ļoti veiksmīgi var izmantot adaptācijas perioda sākumā, kad bērnam dažkārt ir grūti šķirties no vecākiem, tādējādi radot

pozitīvu emocionālo saskarsmi. Izmantojot pirkstu rotaļas, pieaugušais rada bērnam drošības sajūtu” (Zīriņa, 2007,41).

Darba teorētiskās daļas analīzes noslēgumā, var izdarīt konkrētus secinājumus :

- pirkstu rotaļas sekmē bērnu valodas un runas attīstību;
- pirkstu rotaļas veicina emocionālo kontaktu starp bērnu un pieaugušo, kas savukārt rada bērnam vēlmi atkārtot, apgūt un nostiprināt viņa leksikā vārdus, kas paplašina viņa vārdu krājumu;
- pirkstu rotaļas attīsta kontaktēšanās prasmi un vēlmi motivēt sevi kādai konkrētai darbībai;
- pirkstu un ritma rotaļas aug kopā ar bērnu, tā valodu un runas attīstību;
- ar pirkstu rotaļu palīdzību pieaugušais rada jaunākā pirmsskolas vecuma bērnos interesi par savu balsi dažādo skanējumu(intonācija, tembrs, skaļums), precīzu skaņu artikulāciju, vārdu virknējumu teikumā;
- pirkstu rotaļas ir veids, kā bērnam mazināt bailes, radīt uzticēšanos un atrast dabisko vēlmi darboties, lai viņa runa un valoda attīstītos atbilstoši vecumposmam bērni un plūstoši.

2. Pirkstu rotaļu izmantošanas iespējas runas sekmēšanai 2 – 3 gadīgiem bērniem

2.1 Pētījuma metodoloģiskais raksturojums un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Ņemot vērā un pamatojoties uz teorētiskajā daļā gūtajiem apgalvojumiem, atziņām un secinājumiem, kas balstīti uz dažādu laiku pedagogu – teorētiķu un praktiķu veiktajiem pētījumiem, tiek izvirzīta šāda hipotēze:

Runas attīstība 1.5 – 3 gadus veciem bērniem tiek veiksmīgi attīstīta, ja pedagogiskajā procesā pirmsskolā kā viens no paņēmieniem valodas attīstībā tiek izmantotas pirkstu rotaļas, kas tiek izvēlētas atbilstoši bērnam atbilstošam vecumposmam, apgūstamam vai bērnu interesējošam un motivējošam tematam, ievērojot bērnu attīstības likumsakarības.

Lai apstiprinātu šo izvirzīto hipotēzi, tika izstrādāts sekojošs pētījuma plāns:

1. Veikt runas attīstības novērtējumu jaunākās vecuma grupas bērniem pirms pirkstu rotaļu aktīvas iekļaušanas rotaļnodarbību aktivitātēs.
2. Organizēt aktīvu pirkstu rotaļu izmantošanu visas dienas garumā, dažādos dienas rīta laikos, dažādās aktivitātēs.
3. Veikt atkārtotu runas attīstības novērtējumu, apkopojot iegūtos rezultātus, veikt uzdevumu izpildes analīzi, izdarīt secinājumus un izstrādāt ieteikumus izmantošanai praksē.

Veicot pētījumus, izanalizējot dažādus literatūras avotus, kas saistīti ar pētnieciskā darba izvirzīto pētāmo sfēru, tika gūti ieskati ievērojamu pedagogu un psihologu atziņās, kas ļāva izprast un gūt atbildes uz sekojošiem aspektiem:

- Pirmsskolas vecuma bērnu psihofizioloģiskās attīstības procesi un sakarības;
- Valodas apguves un runas attīstības veicināšanas procesu būtība;
- Pirkstu rotaļu mijiedarbība ar sīko pirkstu muskulatūru un runas attīstības sekmēšana;

Lai praktiski izpētītu un pierādītu pirkstu rotaļu un pirkstu sīkās muskulatūras attīstības nozīmi runas procesu veicināšanā un sekmēšanā jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem, tika veikta izpēte Vandzenes pirmsskolas izglītības iestādē „Zilīte” pirmajā jaunākajā grupā, kuru apmeklē 10 bērni, vecumā no 2 – 3 gadiem.

Atklājot izvirzītā jautājuma būtību, tika izmantotas šādas empīriskās metodes:

- Runas attīstības līmeņa noteikšana – tika veikta, lai noteiktu bērnu esošo valodas un runas attīstības „punktu”, kurš ir pētījuma sākumpunkts;

- Novērošana – tika veikta, lai novērotu bērnu aktivitāti un līdzdarbošanos, runas centru aktivizēšanos konkrētas aktivitātes laikā;
- Situāciju analīze – tika veikta, lai izprastu konkrētās aktivitātes izraisītās intereses likumsakarības ar runas centru aktivizēšanos un valodas attīstību konkrētā laika posmā.

Lai realizētu praktisko pētījumu, tika izvirzīti sekojoši darba posmi:

- 1.posms. Raksturot bērnu, viņa runu un aktivitāti dažādos aktivitāšu veidos.
- 2.posms. Izstrādāt kritērijus jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas novērtēšanai.
- 3.posms. Atlasīt pirkstu rotaļas, kas sekmētu jaunākās pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību un aprobēt tās.

4.posms. Apkopot un analizēt pētījuma rezultātus.

Pedagoģiskais novērojums un praktiskā darbība tika veikta laikaposmā no 01.09.2017. – 05.11.2017. Šajā laikaposmā tika vadītas nodarbības un valodu attīstošās aktivitātes tieši pētāmajai mērķauditorijai, tāpēc bija iespēja katra bērna individuālai sarunai, novērtējot viņa darbību un runu rīta cēlienā, rīta apļa laikā, nodarbības laikā, pastaigā, individuālajā darbā un pēcpusdienas cēlienā.

Uzsākot praktisko pētījumu mācību gada sākumā, tika veikta bērnu runas attīstības izvērtējums, tika veikti novērojumi rotaļnodarbībās, rotaļās un citās aktivitātēs. Lai izzinātu bērnu runas attīstības līmeni, tika izstrādāti sekojošie kritēriji:

- runājot par sevi, sauc sevi vārdā;
- runā pirmos trīs vārdu teikumus „bērnu valodā”;
- nosauc attēlos redzamos priekšmetus;
- nosauc priekšmetus daudzskaitlī;
- nosauc divas darbības.

Novērojumā iegūtie rezultāti ir atspoguļoti 1. tabulā

1.tabula. Bērnu runas attīstības izpētes rezultāti pētījuma sākumā

Bērna vārds	Runājot par sevi, sauc sevi vārdā	Runā pirmos trīs vārdu teikumus	Nosauc attēlos redzamos priekšmetus	Lieto skaitļa vārdu „divi” apzīmējot vairākus priekšmetus	Nosauc priekšmetus daudzskaitlī	Nosauc attēlos redzamās darbības	Bērns aktīvi iesaistās pirkstu rotaļās
Klinta	3	3	2	2	2	3	2
Edgars	2	2	2	1	1	2	2
Dāvis K.	3	3	2	2	1	3	2
Rēzija	2	2	2	2	2	3	2
Ernests	2	2	2	2	3	2	1
Gustavs	2	2	2	1	1	2	1
Matīss	2	1	2	1	1	2	2
Daniels	2	1	2	2	1	1	2
Dāvis A.	1	2	2	1	2	1	1
Eduards	2	2	2	2	1	2	2

Bērnu runas prasmes tika vērtētas 3 ballu sistēmā:

3 balles – bērns labprāt piedalās aktivitātēs un piedāvātos uzdevumus veic patstāvīgi;

2 balles – bērns nelabprāt iesaistās aktivitātēs un piedāvātos uzdevumus veic ar nelielu pedagoga atbalstu;

1 balle – bērns neiesaistās piedāvātās aktivitātēs un piedāvātos uzdevumus veic negribīgi, tikai ar pedagoga atbalstu

1.pielikumā skatāmi attēli, kas tika izmantoti runas pārbaudes laikā.

Pamatojoties uz izstrādātajiem kritērijiem, novērojot bērnus rotaļās un citās aktivitātēs, tika izveidoti šādi bērnu raksturojumi:

Klinta – 2 gadi: Meitene ir ļoti atvērta, ar pārējiem bērniem ļoti labi komunicē. Patīk spēlēt un rotaļāties ar pārējiem grupas bērniem. Ir ļoti zinātkāra, prot uzdot jautājumus ir attīstīta valoda. Labi iesaistās rotaļspēlēs – didaktiskajās spēlēs par krāsām, dzīvniekiem utt. Aktīva sportā, mūzikā. Runājot par sevi, droši sauc sevi vārdā, runā savā „bērna valodā” pirmos trīs vārdu teikumus, daļēji atpazīst no veiksmīgi nosauc attēlā redzamos priekšmetus, ne vienmēr lieto skaitļa vārdu divi, runājot par vairākiem priekšmetiem, dažus no priekšmetiem prot nosaukt daudzskaitlī, arī attēlos redzamās darbības Klinta prot veiksmīgi nosaukt.

Edgars – 2 gadi 3mēn: Ļoti kustīgs zēns. Runā ļoti daudz, vien neskaidri „Savā bērna valodā”, ir ļoti zinātkārs. Prot nosaukt savu vārdu un runājot par sevi, sauc sevi vārdā, nosauc daļu no attēlā redzamajiem priekšmetiem, taču skaitļa vārdu „divi” vēl nelieto, runājot par priekšmetiem daudzskaitlī, arī attēlā redzamās darbības viņš vēl nenosauc, lai gan attēlus itkā

atpazīst visus, par dažiem izrāda tikai emocijas, taču nenosauc. Aktīvs sportā, mūzikas nodarbībās, patīk rotaļāties ar pārējiem grupas bērniem .

Dāvis K. – 2 gadi 7 mēn: Ir viens no vecākajiem bērniem grupiņā, tāpēc reizēm grib uzņemt vadītāja lomu. Dāvis ir aktīvs, valoda attīstīta līdz ar to labi komunicē ar pārējiem grupiņas bērniem un audzinātājas. Ļoti patīk rotaļāties kopā pārējiem bērniem, ir ļoti sabiedriska, ātri pierod pie apkārtējiem cilvēkiem Līdz ar to, ka zēna valoda ir attīstīta, viņš prot sevi nosaukt vārdā, runā pat mazliet garākos teikumus nekā 3 vārdi un tie ir pareizi sakārtoti loģiskā secībā, izprot, kad vārdi tiek nosaukti daudzskaitlī un lieliski nosauc attēlos redzamās darbības. Prot arī daudzus vārdus pateikt angļu valodā. Aktīvs sportā un mūzikā.

Rēzija – 2 gadi 5mēn: Ļoti aktīva. Runā ļoti daudz, vārdus izrunā pareizi un sāk veidot pareizus teikumus, tāpat prot nosaukt priekšmetus daudzskaitlī un nosaukt attēlā redzamās darbības, labrāt runājot par sevi , sauc sevi vārdā. Patīk rotaļāties ar visiem kopā, ir draudzīga. Patīk vērot dažādus attēlus, skatīties grāmatas un pārrunāt tās. Patīk dejot, dziedāt un aktīva sporta aktivitātēs.

Ernests – 2 gadi 3mēn: Ļoti aktīvs zēns, grib bieži uzņemt vadītāja lomu un līdz ar to sanāk reizēm kādam grupas biedram nodarīt pāri. Ir aktīvs runātājs, ir atbilstošs vārdu krājums, izprot priekšmetu nosaukumus daudzskaitlī un daļēji prot nosaukt attēlā redzamās darbības, mīl spēlēt vairāk savā nodabā ar rotaļlietām. Didaktiskajās spēlēs ir aktīvs.

Gustavs – 2 gadi 4mēn: Ļoti aktīvs runātājs, taču ne vienmēr sanāk pareizi pateikt vārdus, savu vārdu nosauc daļēji, nav īsti izpratnes par priekšmetiem daudzskaitlī, daļēji nosauc attēlā redzamos priekšmetus un darbības. Grib piesaistīt uzmanību ar skaļu uzvedību un neapmierinātību. Pārsvarā patīk spēlēt savā nodabā, nepatīk, kad citi grupas bērni uzbāžās ar savām rotaļām. Ar interesi skatās grāmatas.

Matīss – 2 gadi 5 mēn: Matīss bērnudārzā ir tikai dažas nedēļas, vēl īsti nav iepazinis pārējos grupiņas bērnus. Ļoti maz runā ar grupas bērniem. Ļoti patīk piedalīties rotaļnodarbībās, taču vēl neizmanto aktīvo runu. Rotaļāties patīk vairāk vienam. Aktīvs sporta nodarbībās, bet mūzikas nodarbībās vairāk ir kā novērotājs. No rītiem ļoti ilgi un grūti atvadās no mammas.

Daniels – 2 gadi 4mēn: Ļoti sabiedriska un komonikabls puika. Ļoti patīk bērnudārzā. Patīk piedalīties nodarbībās, draudzīgi spēlējas kopā ar pārējiem grupas bērniem. Maz runā, daudz rāda ar žestiem, tomēr savu vārdu prot nosaukt, daļēji nosauc arī priekšmetus, kas attēloti testa lapās, daudzskaitlī vēl neizprot, un darbības nenosauc, taču labrāt attēlus aplūko un cenšas atkārtot, kad pedagogs tos nosauc.

Dāvis A. – 2 gadi 4mēn: Patīk nākt uz bērnu dārzu, bet diezgan noslēgts, ar citiem bērniem gandrīz nemaz nerunā, rotaļājas vairāk savā nodabā. Reizēm nedzird ko stāsta vai saka skolotāja.

Uz jautājumiem atbild savā „bērnu valodā” vai pamāj ar galvu. Interesi rada attēli ar daudzām košām krāsām. Patīk klausīties dažādas dziesmiņas, reizēm pat kustās līdzī ritmā.

Eduards – 2 gadi 6 mēn: Ļoti aktīvs zēns ar savām palaidnībām, patīk spēlēties kopā ar citiem grupas bērniem.. Daudz runā, labi komunicējas gan ar bērniem, gan ar audzinātājiem, prot nosaukt savu vārdu, priekšmetus attēlos, izprot daudzskaitli un darbības, kas attēlotas attēlos. Ļoti aktīvs rotaļās, sportā, mūzikas nodarbībās.

2.2. Praktiskais darbs ar bērniem

Lai veiktu praktiskus uzdevumus ar bērniem konkrētā vecumposmā, nepieciešams izstrādāt kritērijus, pēc kuriem tiks analizēta un vērtēta pirkstu rotaļu nozīme un nepieciešamība jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstībā:

1. Pirkstu kustības un roku darbības saista kopā ar atsevišķu vārdu, skaņu izrunu.
2. Pirkstu rotaļas izraisa bērnu interesi, motivāciju līdzdarbties.
3. Pasīvā runa pirkstu rotaļu rezultātā pārvēršas aktīvajā runā.

Tā kā skaitāmie panti ir daudzu kultūru folkloras neatņemama sastāvdaļa, tad pirkstu rotaļu neatņemama sastāvdaļa ir latviešu tautas folkloras mantojums, kas bērnu rosina ieklausīties un izvingrināt pirkstus jau agrā vecumā, skandējot dažādas vārdu spēles, dzejoļus, tiek attīstīts ne tikai bērnu radošums un ritma izjūta, vingrināta atmiņa un skaņu artikulācija, bet vienlaikus tiek likti pamati muzikālo spēju (kas arī veicina valodas un runas attīstību) un dzimtās valodas (ritms, intonācijas akcenti) sekmēšanā.

Darba autore pedagoģiskajā darbībā izmantoja pirkstu rotaļas:

1. Pirkstu rotaļas līdzdarbības aktivizēšanai un darbojoties pāri;
2. Pirkstu rotaļas konkrētas skaņas vai skaņu kopas izrunas aktivizēšanai;
3. Pirkstu rotaļas vārdu un vārdu savienojumu skaidrai izrunai;
4. Pirkstu rotaļas intonācijas un tempa maiņai.

Pirkstu rotaļas līdzdarbības aktivizēšanai.

Šajās rotaļās ir ļoti daudz redzes gleznu, kas mudina bērnu redzēt aiz vārdiem un skaņām. Roku kustības ir lēnas, plūstošas, kas bērnu, savukārt, iedrošina, pamudina skaitāmpantu izdzīvot līdz galam.

Mērķis: veicināt bērnu aktīvu līdzdarbošanos pirkstu un kustību rotaļās.

- ▶ Pele brauc, vāģi čīkst (ar dūrīti brauc pa otras rokas delnu)
Ar to miega vezumiņ'
Lūst vāģīši, trūkst pelīte, (abu roku dūrītes ducina)
Gāzās miega vezumiņš.
(plaukstas atver un abas rokas izpurina)
- ▶ Pele čīks, pele raud (ar rādītājpirkstiem sit vienu pret otru)
Pelei rati saplīsuši. (ar rādītājpirkstiem sit vienu pret otru slīpi uz priekšu, atpakaļ)
Pelei rati saplīsuši, (rādītājpirkstus tin vienu ap otru)
Bērniem miegu vadājos.
- ▶ Vāru, vāru pelei putru, (maisa ar rādītājpirkstu plaukstā)
Pieci milti katliņā. (pieskaras pie katra pirkstgala ar rādītāju)
Ar astīti samaisīju (ar otras rokas mazo pirkstiņu pakutina plaukstu)
Ar degunu paošņāju (pieliek plaukstu pie deguna)
Atskrēja runcītis (pārskrien ar pirkstiem pār vēderu)
Visu izgāza! (noplāta rokas vai vēl pakutina pēc noskaņojuma)
- ▶ Cepu, cepu kukulīti (plaukšķina)
Vienu lielu (iepleš rokas)
Vienu mazu (plaukstas novieto tuvu vienu otrai)
Vienu došu māmiņai (labo roku izstiep uz sāniem)
Otru došu tētiņam (kreiso roku izstiep uz sāniem)
Bet, kas pāri paliksies (plaukšķina rokas)
(pieliek plaukstas pie mutes)
Pats (pati) gardi apēdīšu
- ▶ Jājam, jājam kunga zirgu, (kulaciņus tur, it kā jātu ar zirgu, kustina tos)
Kad tas kritīs ņemsim citu (ieliek kulaciņus klēpī un sasit plaukstas)
Lēnām, lēnām, soļiem (Kulaciņus, turot priekšā, kustina lēnām, ātrāk,
soļiem pavisam ātri)
Rikšiem, rikšiem, (ātri "iemet" kulaciņus klēpī)
aulekšiem
Grāvī iekšā - būc!
(Brice, 2013, 38)

Izmantojot šī rakstura skaitāmpantus liela nozīme ir pedagoga runas mākslai, empātijai, acu skatienam, grimasei, jo no tā ir atkarīgs, cik ļoti bērns uzticas, paļaujas uz pedagoga klātbūtni, kas ir par pamatu tam, ka bērns pakāpeniski atraisās un arvien aktīvāk iesaistās minētajās pirkstu rotaļās. Sākotnēji vairums bērnu: *Rēzija, Dāvis K., Klinta, Daniels, Edgars, Ernests* sāk līdzdarboties ar žestiem, izmantojot pirkstu kustības, kas savukārt aktivizē runas centrus

smadzenēs. Bērni, kas sākotnēji darbojās, izmantojot tikai žestus, pakāpeniski sāka runāt līdz ar atsevišķu vārdus. Bērni, kuri iesākumā bija vērotāji – *Gustavs, Eduards, Matīss, Dāvis A.* laika gaitā aktīvi darbojas ar žestiem. Šīs pirkstu rotaļas ir ļoti piemērotas, iesākot darboties ar bērnu pirmsskolas izglītības iestādē, īpaši bērna adaptācijas periodā, jo tās atgādina vispārzināmos vecāku skaitāmos pantus, kas tiek izmantoti ģimenē ar bērniem.

Pirkstu rotaļas konkrētas skaņas aktivizēšanai, izrunai.

Mērķis: aktivizēt bērnu aktīvajā runā konkrētas skaņas.

Piemeklējot skaitāmpantus, kuros sistemātiski atkārtojas viena skaņa vai skaņu kopumi, kas bērna dzirdei ir saistoši un līdz ar to, rodas vēlēšanās tos atkārtot, tā vingrinot mēli, lūpas, pirkstu sīko muskulatūru (pievienojot žestus), attīstot ritmisku skaņu, vārdu skanējumu.

➤ Tip, tip, tap, tap
Tārpiņš augšup tek
Tuk, tuk,
tik, tik
Tārpiņš jautā – cik?
(<i>Sadaka, Mērsraga PII "Dārta"</i>)	<i>vienu pret otru sit rādītājpirkstus
vienu pret otru sit īkšķus
vienu uz otras pāpmaiņus sit dūrītes
vienu pret otru sit dūrītes
sasit plaukstiņas</i>
➤ Ū, ū vilciņš sauc.

Ū, ū auto brauc.

Ū, ū vējiņš kauc.

Ū, ū kāds deguntiņu rauc .

(<i>Sadaka, Mērsraga PII "Dārta"</i>) | <i>no rociņām sataisa taurītes un sauc, tad ieliek tās klēpī

no rociņām sataisa taurītes un sauc, tad imitē stūrēšanu

no rociņām sataisa taurītes un sauc, tad izkustina visus pirkstus
no rociņām sataisa taurīti, tad ar rādītājpirkstu bungā pa deguntiņu</i> |
| ➤ Ezis pukšķina – puk, puk, puk.

Dzenis dobumiņu kaļ – tuk, tuk, tuk.
Skudra skraida – tik, tik, tik.

Bērniņš jautā – cik, cik, cik?
(<i>Sadaka, Mērsraga PII "Dārta"</i>) | <i>savelk rociņas dūrītē, kauliņus berzē vienu pret otru dūrītes kauliņus sit vienu pret otru

no dūrītēm izvelk rādītājpirkstus un sit vienu pret otru pajā vienu un otru rociņu, tad sasit plaukstas</i> |
| ➤ Li, li, lietutiņš
Līst man uz galvas.
Li, li, lietutiņš
Liek putnam sakļaut spalvas.
(<i>Sadaka, Mērsraga PII "Dārta"</i>) | <i>ar pirkstiņiem pakšķina pa galvu

ritmiski izpleš rokām pirkstus
visus pirkstus sakļauj kopā</i> |

- Pele meklē aliņu un saka – pī, pī, pī, *savelk pirkstus dūrē un slidina pa otru roku, ieslidina piedurknē*
- Pele atnes miedziņu un saka – kuš, kuš, kuš. *izvelk lēnēm dūri no piederknus ārā un rādītājpirkstu pieliek pie lūpām*
- Pele auklē bērniņu un saka – žū, žū, žū. *no plaukstām uztaisa šūpulīti un imitē šūpināšanu ar plaukstiņām aizsedz savas actiņas*
- Pele aizver actiņas un bērniem saka tā: *(rokas pieliek pie vaidziņa)*
- Aijaijā, aijaijā, esam visi *(rokas pieliek pie vaidziņa)*
- miedziņā.
- (Sadaka, Mērsraga PII "Dārta")*

Iepriekšējās grupas skaitāmpanti aktivizēja bērnu līdzdarbošanos pirkstu rotaļās, radot prieku par ritmiski skanīgajām skaitāmpanta rindām, izraisot bērnos interesi. Šīs grupas pirkstu rotaļas jau mērķtiecīgi darbojas konkrētu vārdu, skaņu izrunu aktivizējot aktīvajā vārdu krājumā, liekot akcentu uz skaņu precīzu izrunu. Šie skaitāmpanti izmantojami rotaļnodarbībās, gan ārpus tām, paspilgtinot kādu mazu vēstījumu vai piesaistot uzmanību skaņām. Bērni – *Rēzija, Dāvis K., Klinta, Eduards, Daniels* šajā aktivitātē iesaistās pakāpeniski. Iesākumā viņi klausās šīs ritmiskās skaņas, kas ir patīkamas un saprotamas viņu dzirdes aparātam, tad sāk tās atkārtot. Daļa bērnu cenšas atkārtot vārdus ārpus ritmiskajām skaņām – *Matīss, Daniels*, daļa atkārtoti tikai ritmisko skaņu virknes – *Gustavs, Edgars, Ernests*. No tā tiek secināts, ka tikai daži bērni līdzdarbojas vien ar žestiesm, taču tas ir labs sākums, lai iedrošinātu bērniem aktīvi likt lietā runas aparātu.

Pirkstu rotaļas vārdu un vārdu savienojumu skaidrai izrunai.

Mērķis: Aktivizēt divzīlbu vārdu ritmisku, skaidru izrunu.

Šīs pirkstu rotaļas tika izvēlētas, lai aktivizētu un papildinātu vārdu ritmisko skanējumu ar roku un pirkstu ritmiskām kustībām, kas palīdz bērnu atmiņā saglabāt vārdu ritma skanējumu, kuru labprāt gribas atkārtot arī citu vārdu un skaitāmpantu kontekstā.

- ▶ Sīki, mazi krūmiņi *kustina izvērstus pirkstus*
Ielas malā.
Kailajos zariņos
Zvirbulītis tup. *sasit plaukstas*
Savilcies, sarāvies *lēnām velk pirkstus dūrēs, ritmiski*
Mazā kamoliņā.
Knābītis laukā *no dūrītēm lēnām izvelk īkšķīti*
Kā adatiņa. *(P. Bārda)*
- ▶ Atnāk mazā Anna, *ar rokām tipina pa ceļiem*
Rokā dārza kannā, *rāda dūrīti, ar izvērstu īkšķīti*
Savu rozi laista: *īkšķīti pavērš uz leju, imitē liešanu*
Cik tā sārta, skaista! *plaukstiņas atver kopā kā ziedu*
Ij tās mazās puķītes *Kustina pirkstus, imitē lietus līšanu*

- Prasa ūdens lāsītes. (*Rainis*)
- Sēd vāvere uz zariņa *savelk roku dūrītē un divus pirkstus izvērš kā ausis*
- Un pārdod riekstiņus:
Zvirbulim, Zīlītei,
un Lācim Ķepainim,
Garausim zaķītim. (*Bāra, 2016, 26*) *imitē knābja kustības ar pirkstiem*
- Mīcam, mīcam mīkliņu
Cepsim kūku.
Izcepsim labi, ēdīsim abi.
Ņmmu, ņammu, ņam! (*Bāra, 2016, 24*) *ar dūrītēm imitē mīklas mīcīšanu*
ar plaukstām imitē kūkas cepšanu
rāda dūrītes ar izvērstiem īkšķiem uz augšu
ar rociņām pa vēderu
- Dedzi, dzedzi svecīte
Spožu liesmiņu.
Atskries vējiņš –ssssss.
Svecīte nodzisīs – pffff.
(*Sadaka, MērsragaPii “Dārta”*) *saliek plaukstas kopā, imitējot sveci*
pūš vējiņu uz plaukstas
(sasit plaukstas)

Vārdu un vārdu savienojumu skaidra izruna šai vecumposmā notiek pamazām un pakāpeniski. Jau liels solis bērnu valodas un runas attīstībā ir aktīva darbība pirkstu rotaļās, klātesamības sajūta, (ie)klausīšanās, atsevišķu skaņu un skaņu kopu izruna. Nākamais solis ir veselu vārdu un to savienojumu precīza izruna. Šī prasme katram bērnam attīstās savā tempā un pēc sava logaritma. Šīs pirkstu rotaļas būtu vēlams izspēlēt (ja ir iespējams) individuāli ar katru bērnu, kad pedagoga uzmanība ir fokusēta uz vienu bērnu, viņa runas aparāta darbību un vārda skaņu precīzu skanējumu. Īpaši aktīvu līdzdarbošanos, darbojoties pāri ar pedagogu izrādīja *Klinta, Edgars, Ernests, Dāvis K.* Šīs grupas pirkstu rotaļās veiksmīgu rezultātu var sagaidīt darbojoties ar bērniem ilgstošā laika posmā.

Pirkstu rotaļas intonācijas un tempa maiņai:

Mērķis: pilnveidot balsis intonatīvo un ritmisko skanējumu.

Šādās pirkstu rotaļās bērnam pilnveidojas izpratne par sarunbiedra emocionālo noskaņojumu ikdienas sarunvalodā, kā arī atšķirt literārā darbā atspoguļoto darbību. Šādās pirkstu rotaļās tiek pilnveidoti priekšstati par stāstījuma, jautājuma, nolieguma teikumiem.

- Miegālācis, miegalācis *skaita lēnā tempā imitējot acu berzēšanu.*
Miegoties vēl vairāk sācis,
Purnu slēpis kažokā, ziemā guļ un *lēni skaita, paslēpj deguntiņu, imitē gulēšanu*
vasarā
Peļu bērni saka: re, kā!
Un pār lāci tekāt tekā. *paātrina skaitīšanas tempu, ar pirkstiem bungā*
(*V. Lūdēns*) *pa ceļiem*

- Viens mazs zirnekliņš iet pie saulītes ciemos.
Tuk, tuk, tuk – vai saulīte mājās?
Nē!
Bēdīgs nāk uz mājām viņš –
Mūsu mazais zirnekliņš.
Divi mazi zirneklīši iet pie saulītes ciemos.
Tuk, tuk, tuk – vai saulīte mājās?
Jā!
Samīļo tie saulīti un abi dsteidzas mājās.
Smaida tie, smaida tie
Mazie, mīļie, pūkainie
(Sadaka, Mērsraga PII “Dārta”)
- abas rokas aiz muguras, vienu roku, kustinot pirkstus ,ceļ uz augšu imitē klauvēšanu*
- lēnām roku, kustinot pirkstus, virza uz leju, līdz paslēpj aiz muguras ar abām rokām veic tipināšanas kustības, rokas virzot uz augšu ar abām rokām imitē klauvēšanu sasit plaukstas izkustina pirkstus, paātrinot skaitīšanas tempu, virza rokas uz leju pajā vienu un otru roku paslēpj aiz muguras.*
- Viens mazs pirkstiņš/var arī kāds dzīvnieku vai jebkurš cits nsaukums/
Saka mums – labrīt!
Padejo, padejo,
un tad ātri paslēpjas.
Nav neviena pirkstiņa mūsu pļaviņā.
Kuš!
(Sadaka, Mērsraga PII “Dārta”)
- rāda vienu izstieptu roku, ar dūrē savilktiem pirkstiem un izvērstu īkšķi; kustina īkšķi un priekšu un atpakaļ īkšķis veido aņļa veida kustības un tad paslēpj roku aiz muguras palēnina skaitīšanas tempu.groza galvu pieliek rādītājpirkstu pie lūpām*
- Lēniem soļiem lācis nāk – dip, dip, dap, dip, dip, dap
Medus mucu ķepiņās – dip, dip, dap, dip, dip, dap.
Kam tiks? Kam tiks?
Visiem tiks! Visiem tiks!
Un man?
Un man?
Tev ar pa lāsītei, tev ar palāsītei.
(Sadaka, Mērsraga PII “Dārta”)
- kaita lēnām,ar plaukstām dipina lēnām pa ceļiem ar abām rokām imitē mucu*
- ar rādītājpirkstu rāda brīdinošas kustības skaita ātrāk,plaukšķina palēnina tempu,ar plaukstām rāda uz sevi*
- Pelīt, pelīt, nu, nu, nu, nu
Uzmanies no kaķa tu!
Mīkstiem soļiem kaķis nāk

Pele alā slēpties māc –spudūc!
(Bāra, 2016, 20)
- ar rādītājpirkstu rāda brīdinošas kustības, skaitot raitā ritmā ar plaukstām imitē lēnu kaķēnu lavīšanos,palēnina skaitīšanas tempu vienas rokas dūrīti paslēpj apģērbā – piedurknē, aiz bikšu staras, aiz jakas u.c*

Pirkstu rotaļas, kas balsūtas uz skaitāmpanta tempa un intonācijas maiņu palīdz noturēt bērnu uzmanību aktivitātes laikā. Bērni, viennozīmīgi, aktīvajā runā neiesaistīsies, pedagogam palielinot skaitāmpanta tempu, taču noturot bērnu uzmanību var panākt viņa līdzdarbošanos ar ritma elementiem un izmantojot viņa pasīvo runu, kas mērķtiecīgi darbojoties pāriet aktīvajā runā.

Intonācijas maiņa bērņā rada emocionālu līdzpārdzīvojumu, empātiju, kas mudina viņu iesaistīties skaitāmpanta skandināšanā un nezaudēt uzmanību.

Pirkstu rotaļas bērņiem darbojoties pāri:

Mērķis: Pakāpeniski apgūt prasmi pirkstu rotaļas izspēlēt pāri (iesākumā ar pedagogu, vēlāk ar vienaudžiem, saglabājot skaitāmpanta struktūru, ritmu, sižetu).

- ▶ Es savu draugu meklēt gāju
Satiku, satiku es savu draugu.
Paijāju, paijāju, es savu draugu,
Šūpoju, šūpuju es draugu šūpolēs,
Tipinu, tipinu, es atri prom uz mājām.
(Sadaka, Mērsraga PII "Dārta")
*bērņi sēž viens otram pretī, ar pirkstiem imitē iešanas kustības pretī
plaušķina rokas ar draugu
paijā drauga plecu
sador rokas un šūpo
ar pirkstiem imitē tipināšanu, atgriešanos pie saviem ceļgaliem*

- ▶ Divi zaķi satikās
Un ar ausīm badījās:
Bum, bum, bum,
Bum, bum, bum.
Un tad zēlē paslēpās.
(Sadaka, Mērsraga PII "Dārta")
*bērņi apsēžas viens otram pretī, izveido dūrītes ar "zaķa ausīm"
viens pret otra pirkstiem atdarina badīšanās kustības
rokas paslēpj aiz muguras*

- ▶ Lidoja bite
Zum, zum, zum.
Nolaidās ziedā
Zum, zum, zum.
Ziediņš kustējās
Bitīte aizlaidās
(Sadaka, Mērsraga PII "Dārta")
*bērņi nosēžas viens otram pretī, viens bērņs imitē bites lidošanu ar pirkstiem;
otrs bērņs atvērtas plaukstas noliek vienu otrai blakus, imitējot ziedu, pirmais bērņs atvērtajās plaukstās ieliek savu "biti"
otrais bērņs sakustina plaukstas
pirmais bērņs ar saviem pirkstiem imitē bites aizlidošanu, paslēpjot roku aiz muguras*

- ▶ Zaķis nesa zaķēņiem
Maisā gardus burkāņus.
Paklūp zaķis, saplīst maiss.
Ripo projām nesamais.
Ai, ai, ai kā tad tā?
Ko nu grauzīs vakarā?
(Brice, 2013, 58)
*bērņi sēž viens pret otru un ar pirkstiem kā zaķu ausīm tipina viens pret otru
sasit plaukstas, tad plaukstas sasit pret ceļiem
ar rādītājpirkstiem imitē ripošanas kustības
bērņi viens pret otra rādītājpirkstiem bungā
viens tram ar rādītājpirkstiem rāda brīdinošas kustības*

Šīs grupas pirkstu rotaļas ir ar zināmu pagrūtinājumu un uzmanības fokusa specifiku. Šo pirkstu rotaļu laikā bērņam ir gan jāvēro pedagogs un viņa darbība, gan jāvēro un jāsadarbojas ar pāri esošo bērņu, sajūtot viņa rokas, ceļgalus un pirkstus. Iesākumā šī tipa aktivitātes tika veiktas individuāli katram bērņam pāri ar pedagogu vai pedagoga palīgu, tā pamazām bērņu iekļaujot pirkstu rotaļas ritmā, kas no savām rokām un ritma elementiem pāriet uz

partnera rokām un ritma elementiem, turklāt pievienojot klā arī skaitāmpantu, tā ritmisku runāšanu. Šīs pirkstu rotaļas balstītas uz uzticēšanos, paļaušanos un sava rotaļu partnera ritma izjušanu. Visproduktīvāk šo aktivitāti veikt izdevās *Dāvim K., Rēzijai, Ernestam*. Šo aktivitāšu veikšana veiksmīgāk izdevās veikt bērniem individuāli kopā ar pieaugušo. Līdz gada beigām, iespējams, izdosies arī bērniem pārī ar bērnu.

2.3. Pētījuma gaitas un rezultātu analīze

Sākotnēji uzsākot pētījumu, kā bērnu valodas un runas attīstību ietekmē pirkstu rotaļas, tika veikta testēšana, vērošana, kā bērnu runa un valoda aktivizējusies uz pētījuma sākuma brīdi. Tika veikta arī bērnu testēšana, cik aktīvi bērni iesaistās pirkstu rotaļās, īpašu vērību pievēršot:

- vai bērns izrāda iniciatīvu skaitāmpantu skandināšanā;
- vai aktīvi/mazāk aktīvi iekļaujas tajā, izmantojot žestus;
- vai pakāpeniski skandina skaitāmpantus kopā ar skolotāju.

Viennozīmīgi, svarīga ir bērna līdzdarbošanās, aktivitāte valodas attīstības un līdzdarbošanās procesā, taču ne mazāk svarīga ir pedagogu attieksme, par pirkstu rotaļu nozīmību valodas attīstībā. Viennozīmīgi minētās rotaļas tiek aktīvi izmantotas dzimtās valodas nodarbībās, ārpus nodarbību laikā, rīta cēlienā, rītā aplī.

Balstoties uz runas attīstības pārbaudes rezultātiem gada sākumā, jau mācību gadu uzsākot, pedagogiskā izmēģinājuma darbībā bērnu valodas attīstībā tika izmantotas pirkstu rotaļas, jo tās šī vecuma bērniem ir saistošas, bērni ieklausās pieaugušā balss skanējumā, vēro roku kustības, pakāpeniski tajās iesaistoties, lai gan mācību gada sākumā bērni vairāk darbojas ar žestiem, aktīvo runu atstājot otrajā plānā. Pirkstu rotaļas sižetiski viegli iekļaujas bērnu rotaļās, tās bija viegli iekļaut gan bērnu brīvā laika rotaļās, rīta aplī, starp rotaļnodarbībām, rotaļnodarbību laikā, bērnus sagaidot no rītiem, individuāli sarunājoties.

Vērojot bērnus rotaļu un ārpus nodarbību laikā, uzmanība tika pievērsta arī sekojošiem aspektiem:

- pirkstu rotaļu laikā bērns izpilda vienkāršas kustības (sasit plaukstas, piesit kāju, norāda uz atsevišķām ķermeņa daļām, satuvina atsevišķus pirkstus, sadarbojas šajās kustībās ar draugu pārī);
- pirkstu rotaļas laikā bērns atkārto, skaita kopā ar skolotāju skaitāmpantu;
- pirkstu rotaļas laikā bērns ritmizē skaitāmpanta ritmu ar pirkstiem un plaukstām;
- pirkstu rotaļas laikā patstāvīgi skandē skaitāmo pantu.

Atkarībā no bērna komunitatīvajām prasmēm, cik veiksmīgi bērns adaptējies pirmsskolas izglītības iestādes konkrētajā grupā, cik droši jūtas starp vienaudžiem, cik ļoti uzticas un paļaujas uz pedagoģisko personālu. Bērna aktīvā iekļaušanās pirkstu rotaļās atkarīga arī no tā, kas viņā dominē – aktīvā vai pasīvā runa, vai bērnā dotajā brīdī dominē vēlme aktīvi klausīties, vērot, vai viņš ir gatavs aktīvi iesaistīties pirkstu rotaļās, izrunājot maksimāli skaidri vārdus un maksimāli piedaloties rotaļā ar roku un skaņu žestiem. Atkarībā no bērna starta pozīcijas, var novērtēt tā izaugsmi, fleksibilitāti, spēju iejusties, līdzdarboties. Ņemot vērā, ka šis ir adaptācijas laiks, un daļa bērnu tikko uzsākuši bērnudārza apmeklēšanu, iekļaušanās kopējā ritmā ir pakāpeniska. Aktīvā runa mijas ar pasīvo, aktīvā darbība mijas ar vērošanu. Šai periodā liela nozīme ir pedagogam, kas bērnā rada drošības sajūtu, paļaušanos, pakāpeniski radot vēlmi līdzdarboties.

Pēc divus ar pusi mēnešus mērķtiecīga un pētnieciskā darba, kā pirkstu rotaļās ietekmē bērnu runas un valodas attīstību, un, cik ļoti bērni iesaistās aktivitātēs, gan izmantojot žestus, ritma elementus, pirkstu sīkās muskulatūras vingrināšanas epizodes, aktivizējot runas centrus smadzenēs, darba autore veica atkārtotu bērnu runas attīstības pārbaudi, lai noteiktu vai izvēlētās pirkstu rotaļās ir sekmējušas jaunāka pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību. Iegūtie pārbaudes rezultāti pārskatāmi atspoguļoti 2. tabulā.

2.tabula. Bērnu runas attīstības izpētes salīdzinošie rezultāti pētījuma sākumā (S) un pētījuma beigās (B)

Bērna vārds	Runājot par sevi, sauc sevi vārdā		Runā pirmos trīs vārdu teikumus		Nosauc attēlos redzamos priekšmetus		Lieto skaitļa vārdu „divi” apzīmējot vairākus priekšmetus		Nosauc priekšmetus daudzskaitlī		Nosauc attēlos redzamās darbības		Bērns aktīvi iesaistās pirkstu rotaļās	
	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B
Klinta	2	3	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2	3
Edgars	2	2	2	3	2	3	1	2	1	2	2	3	2	3
Dāvis K.	2	3	3	3	2	3	2	2	1	2	3	3	2	3
Rēzija	2	3	2	2	2	3	2	2	2	3	3	3	2	2
Ernests	2	2	1	2	2	3	2	2	3	3	2	3	1	2
Gustavs	2	2	2	2	2	3	1	2	1	2	2	3	1	2
Matīss	1	2	1	2	2	2	1	2	1	2	2	3	2	2
Daniels	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2
Dāvis A.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1	2
Eduards	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	3	2	2

Izanalizējot katra bērna produktivitāti un pedagoga efektivitāti pētījuma laikā var secināt, ka procentuāli 2.5 mēnešu laikā ir vērojamas zināmas izmaiņas bērnu aktivitātē pirkstu rotaļās, kā arī valodas un runas attīstībā .

Klinta sākotnēji vēl nesauca savu vārdu un vairāk klusēja, kad tas tika viņai jautāts, teikumu no trim vārdiem lika kopā ar pieaugušā palīdzību, daļēji, ar pieaugušā palīdzību prata nosaukt attēlā redzamos dzīvniekus (1. pielikums), nosaukt priekšmetus daudzskaitlī un daļēji iesaistījās pirkstu rotaļās, tad pētījuma beigās Klintai ir zināms progress, jo viņa pirkstu rotaļās iesaistās ar prieku, nenoliedzami priekšā vēl ir liels darbs, lai Klinta kļūtu pārliecināta par sevi, runātu droši un skaidri

Edgars pirkstu rotaļās iesākumā vēroja it kā no malas, klausījās, dažkārt pakustināja kādu pirkstu un taču viņa iesaistīšanās šai aktivitātē bija ļoti nosacīta. Vārdu viņš prata nosaukt ar palīdzību, taču nebija iekšējas vēlmes to demonstrēt pārējiem bērniem. Attēlos redzamos dzīvniekus un priekšmetus Edgars atpazīna, taču tos vairījās nosaukt. Galvenais, kas mainījies pētījuma beigās ir, ka Edgara pašāvēība uz pedagogu un savu varēšanu manāmi uzlabojusies, tāpat daļu vārdu viņš izrunā jau ar prieku un entuziasmu iesaistot tos 3 vārdu teikumus.

Dāvis K. šai vecuma grupā ir visvecākais, un tas ir ļoti pamanāms viņa darbībā, attieksmē, valodā, vārdu krājumā. Pēc vērojumiem 2.tabulā, var secināt, Dāvja pārliecība par to, ko viņš dara, runā, un iesaistās pirkstu rotaļā, ir ceļš uz ļoti patstāvīgu, pārliecinātu, mērķtiecīgu darbību savas valodas un runas attīstībā.

Rēzija ir meitene, ar kuru mājās ļoti daudz tiek strādāts – gan darbojoties ar vizuāli plastisko materiālu, gan pirkstu rotaļām, gan iesaistot meiteni dažādās kopīgās aktivitātēs kopā ar vecākiem un vecāko brāli. Tas nozīmē, ka viņai nav sveša iesaistīšanās pirkstu rotaļās un aktivitātēs kopā ar pieaugušo. Pētījuma beigās meitene jau spēj pati izvēlēties pirkstu rotaļu, kuru spēlēt kopā ar citiem bērniem vai pedagogu. Vārdu krājums pakāpeniski palielinās, un runa kļūst drošāka.

Ernests ir mazliet nedrošs, taču pirkstu rotaļās ir aktivitāte, kas zēnu uzrunā gan sižetiski, gan ritmiski, gan kā darbošanās kopā ar vienaudžiem un pedagogu. Labprāt darbojas ar priekšmetu un darbību kartītēm, atpazīst un cenšas nosaukt pareizi attēlā redzamos priekšmetus, to daudzumu, darbības.

Gustavs ir zēns, kurā dominē iekšējā runa. Ir skaidri pamanāms, ka pirkstu rotaļās viņš ir klātesošs, taču līdz galam tajās neiesaistās. Lielāka aktivitāte samanāma, darbojoties pārī ar pedagogu. Zēns pamazām iekļaujas grupas kolektīvā, jo pavisam nesen sācis apmeklēt bērnodārzu.

Matīss tāpat kā Gustavs tikko sācis apmeklēt bērnodārzu, tādēļ viņš vairāk ir vērotājs nekā aktīvs darītājs. Viņu saista pirkstu rotaļās, kurās tiek izmantotas pirkstu un roku lelles, tad viņa valoda un roku kustības kļūst aktīvākās, zēnā pamostas vēlme līdzdarboties.

Daniels ir ļoti kluss un intraverts zēns. Labprāt rīta cēlienā viņš iesaistās valodas aktivitātēs kopā ar pedagogu. Pirkstu rotaļās aktīvi iesaistās ar pirkstu, roku kustībām, žestiem,

atsevišķām skaņām. Skaitāmpantus vēl neskaita kopā ar visiem un iniciatīvu tajos neizrāda, taču interese par tiem viņam ir.

Dāvis A. Ir ļoti aktīvs, un viņa aktivitāte ir augusi, kopš pētījuma sākuma. Iesākumā viņam īsti nebija saprotams, ko no viņa sagaida, taču laika gaitā viņa pirkstu sīkā muskulatūra kļuvusi veiklāka, valodas un runas centri pamazām attīstās un , galvenais, viņš pirkstu rotaļās un runas vingrinājumos iesaistās ar lielu entuziasmu un vēlmi daroties.

Eduards ir bērns, kuram patīk visu vērot, domāt un tikai pakāpeniski, pamazām iesaistīties. Arī Eduards vēl ir adaptācijas periodā, kurā jāiepazīst vide, bērni, pedagogi, ritms, tādēļ viņa aktivitāte vairāk izpaužas klātesamībā un žestu, roku, pirkstu kustībā, kas laiku pa laikam pamudina zēnu arī valodiski aktīvi iesaistīties pirkstu rotaļās.

Pamatojoties uz 2.tabulā atspoguļotajiem rezultātiem darba autore secina, ka nav neviena bērns, kas neiesaistās pirkstu rotaļās, nav tādu bērnu, kas kaut daļēji neskaitītu skaitāmpantus rotaļas laikā un nevingrinātu pirkstu sīko muskulatūru . Mērķtiecīgi darbojoties ar pirkstu rotaļām, ir iespējams iegūt pozitīvu rezultātu, īpaši, ja šai procesā iesaistās ne tikai pirmsskolas skolotājas, bērni, bet arī viņu ģimenes. Tas bērnus motivē, viņos ir lielāka interese atrādīt skolotājai, ko mājās darījis, darbojies ar saviem vecākiem, savu ģimeni.

Pirkstu rotaļas bērnu mobilizē, palīdz iekļauties aktivitātēs ar noteikumiem, bērnu valoda kļuvusi skaidrāka, paplašinājies vārdu krājums un galvenais, līdzdarbošanās un iniciatīvas izrādīšana, pildot noteiktu pirkstu rotaļu stipri augusi. Pirkstu rotaļas ir rotaļas, kurās bērns rotaļājas un reizē mācās, apgūst valodu, runu, izzina pasauli, cilvēkus, veido saskarsmi.

Strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, secinu, ka mērķtiecīgs darba rezultāts ir sasniedzams , darbojoties līdztekus gan pedagogiem, gan vecākiem. Pirkstu rotaļas ir viena no metodēm, kas veiksmīgi iederas kā metodiskais paņēmiens pirkstu sīkās muskulatūras attīstībā, gan valodas un runas pilnveidē. Pirkstu rotaļas ir viena no metodēm, ko lieliski ģimenē var izmantot arī vecāki. Pavadot laiku kopā ar saviem bērniem.

Atšķirīgu grupu pirkstu rotaļas dažādi ietekmē bērnos vēlmi līdzdarboties. Katrai to klasificētajai grupai ir savs mērķis, uz ko tā virzīta.

Vērojot pētījuma rezultātus, secinu, ka vizuāli samanāms, ka aktīvi šajās pirkstu rotaļās daļēji iesaistās lielākā daļa, taču tā ir redzamā puse, jo daļai no bērniem vēl aizvien aktīva ir pasīvā runa, kur vairāk bērni iesaistās aktivitātēs, izmantojot žestus. Vairāk bērni vēro, ieklausās. Individuāli darbojoties ar katru bērnu, šis procents aug, jo tad viņš izjūt lielāku drošību, paļaušanos, emocionālo brīvību, darbojoties ar pieaugušo viens pret vienu.

Secinājumi

Pirms veikt pētījumu par pirkstu rotaļu nozīmi 2 – 3 gadus vecu bērnu runas un valodas attīstībā, tika veikta dažāda laika dažādu pedagogu un psihologu pētījumu analīze par runas un valodas attīstību minētā vecuma bērniem.

Strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, darba autore secina, ka mērķtiecīgs darba rezultāts ir sasniedzams, darbojoties līdztekus gan pedagogiem, gan vecākiem. Pirkstu rotaļas ir viena no metodēm, kas veiksmīgi iederas kā metodiskais paņēmieni pirkstu sīkās muskulatūras attīstībā, gan valodas un runas pilnveidē. Pirkstu rotaļas ir viena no metodēm, ko lieliski ģimenē var izmantot arī vecāki. Pavadot laiku kopā ar saviem bērniem.

Atšķirīgu grupu pirkstu rotaļas dažādi ietekmē bērnos vēlmi līdzdarboties. Katrai to klasificētajai grupai ir savs mērķis, uz ko tā virzīta. Skaitāmpanti, kas tendēti uz konkrētas skaņas izrunu, aktivizēšanu bērna leksikā, produktīvāki ir, ja tos izmanto, strādājot ar katru bērnu individuāli. Tā vieglāk var pamanīt, cik precīzi konkrētais bērns minēto skaņu izrunā. Tādēļ arī šīs grupas pirkstu rotaļas veicu vairāk individuāli rīta vai pēcpusdienas cēlienā.

Pirkstu rotaļas, kas balstītas uz bērnu iekļaušanos pirkstu rotaļās var uzskatīt par pamatu ne tikai valodas un runas attīstīšanai, bet arī uzmanības koncentrēšanai, prasmei ieklausīties, izrunājot vārdus lēni un precīzi, akcentējot konkrētus līdzskaņus, patskaņus vai divskaņus. Šīs grupas pirkstu rotaļās attīstās ne tikai runa, bet arī ritma izjūta, jo tāpat kā vārdi tiek izrunāti lēni, skaidri, tā arī pirkstu kustības ir lēnas, precīzas, akcentējot katra pirksta sīko muskulatūru.

Pirkstu rotaļas, kas balstās uz intonācijas, balss skaļuma, tempa un tembra maiņu, kā arī pirkstu kustības tempa maiņu, ir atraktīvas un mudina bērnus aktīvi darboties. Skaitāmās daļas pantu vārdiem pievienojot ritmu – lēnu, ātru, tā mudinot bērnus pieskaņoties tempa maiņai, kā arī intonācijas maiņai. Šīs grupas pirkstu rotaļas mudina bērnus uztvert tās vietas, kur intonācija un temps mainās, motivējot bērnus ar frāzi – kuram izdosies noķert vārdu?

Izanalizējot šīs grupas pirkstu rotaļas secinu, ka aktīvi iesaistās lielākā daļa bērnu, pavisam mazs skaits ir bērni, kas ir vērotāji, kas klausās, skatās, ir klātesoši. Šīs pirkstu rotaļas bērnu nomierina, mazliet atslābina, atkarībā no skolotājas balss skaļuma, tempa un tembra.

Veicot empīrisko pētījumu 2-3 gadus veciem bērniem par pirkstu rotaļu ietekmi uz valodas un runas attīstību, var izdarīt sekojošus secinājumus:

1. Bērniem pirkstu rotaļas ir saistošas, viņiem saprotamā valodā, tādēļ pirmie impulsi no bērnu puses, sastopoties ar šo metodi, ir ieklausīšanās, intereses izrādīšana, vērošana.
2. Sistemātiski vingrinot bērniem pirkstu sīko muskulatūru, pakāpeniski attīstās runas centri smadzenēs, un bērnu aktivitāte pirkstu rotaļās palielinās.

3. Dažāda rakstura pirkstu rotaļas atšķirīgi saista bērnu uzmanību, atšķirīgus impulsus dod uz smadzenēm un izsauc tajās atbildes reakciju, kas tiek vērojama, kā bērna aktīva vai pasīva līdzdarbošanās pirkstu rotaļās.
4. Veiksmīgs papildelements ir skaņu rīki vai ritma elementi, kas palīdz bērniem saglabāt skaitāmpanta skanējumu, uztverot atsevišķas skaņas (iesākumā), vēlāk jau veselus vārdus un vārdu savienojumus.
5. Šī vecumposma bērniem lielāka atdeve minēto aktivitāšu veikšanā ir darbojoties pāri ar pieaugušo, tā izjūtot lielāku drošību, uzmanību, atbalstu, piemēru kam sekot.
6. Pirkstu rotaļas ir piemērotas visiem pirmsskolas vecuma bērniem, taču katrā vecumposmā piemērojamas cita rakstura, ar citu izvirzāmo mērķi saistītas aktivitātes.
7. Vissvarīgākās ir pirkstu rotaļas, kas aktivizē bērnu līdzdarbošanos. Ja tā ir aktivizēta, var rotaļnodarbībās izmantot cita – atšķirīga rakstura skaitāmpantus, ar atšķirīgu mērķi un aktivizēšanas funkciju.
8. Optimālākais laiks, darbojoties viena veida pirkstu rotaļām, iesākumā ir 2 – 3 nedēļas, tad pakāpeniski pārejot uz nākamo. Ar laiku, iespējams dažādas grupas atšķirīgās rotaļas mainīt un vērot bērnu aktivitāti, līdzdarbošanos, rezultātus, lai, izdarot secinājumus, varētu plānot pedagoģiski metodisko darbu runas un valodas attīstībā 2 - 3 gadīgiem bērniem, lai gada beigās konstatētu izmaiņas.

Darba autores interesi piesaistīja skaitāmpanti, kas veicami pāri. Ar interesi tika pētīts, vai šī vecumposma bērni iesaistīsies pāru darbā. Iesākumā bija nepieciešams sagatavošanās posms, līdz bērni saprata, kas no viņiem tiek sagaidīts. Pirkstu rotaļas kopā ar savu draugu, aktivizē bērnus interesi par sadarbību, ieklausīšanos otra bērna balsī un roku ritmizētās kustības veikt kopā ar savu draugu. Arī šīs grupas pirkstu rotaļas visefektīvāk veikt bija individuāli darbojoties ar katru pāri rīta vai pēcpusdiena cēlienā, kad uzmanība no pieaugušā puses bija tikai konkrētajam bērnu pārim.

Izmantotā literatūra un informācijas avoti

1. Baļčūne, L. (2010). *Vāru, vāru putriņu!* Rīga: Zvaigzne ABC.
2. Bičuka, M., Grasmane, S., Pagraba, N. (2003). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā.* Rīga: Raka
3. Boša, R. (1999). Bērnu runas aktivizēšana bērnudārzā. Rīga: Mācību apgāds
4. Brice, B (2013). *Viss sākas ar rotaļu.* Rīga: Raka
5. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas.* Rīga: Raka
6. Buivide, A. (2012). *Mācīsimies kopā.* Rīga: Raka
7. Celmiņa, I. (2008). *Runā raiti! Skaitampanti runas un valodas attīstībai.* Rīga: Zvaigzne ABC
8. Chomsky, N. (1973). *Aspekte der Syntax-Theorie.* Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
9. Dēķens, K. (1919). *Rokasgrāmata pedagogijā.* Rīga: Rīgas balss
10. Dzintare, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids.* Rīga: Raka
11. Flēminga, I. (1987). *Zīdaiņa attīstība un attīstības traucējumi. Agrīnā diagnostika un ārstēšana.* Rīga: Zvaigzne ABC
12. Golubina, V.(2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata.*Rīga: Izglītības soļi
13. Helminga, M. (2006). *Montesori pedagogija.* Rīga: Jumava
14. Irbe, A., Lindenberga, S. (2015). *Bērns mācās runāt ģimenē.* Rīga: Raka
15. Īviņa, D. (2010). *10 mazi pirkstiņi.* Rīga : Jumava
16. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983). *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika,* Rīga: Zvaigzne ABC
17. Kaņepēja, R. (2012). *Ceļā uz skolu.* Rīga: Zvaigzne ABC
18. Krafte, B. (1998). *Pirkstiņu rotaļas.* Rīga: Puse Plus
19. Lenneberg, E.H. (1967). *Biological foundations of language.* New York: Wiley.
20. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999). *Veseluma pieeja valodas apguvē.* Rīga: Raka
21. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne
22. Markuss, D. (2007). *Bērns runā kultūras pasaulē.* Rasa ABC
23. Miltiņa, I. (2000). *Logopēda darba mape. 1.daļa. Darba mapes teorētiskā daļa.* Rīga
24. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi.* Rīga: Raka
25. Miltiņa, I., Pastare, S. (1997). *Pirmie soļi logopēdijā.* Rīga: LAI
26. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca* (2002). Rīga: Mācību grāmata
27. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: RAKA
28. Rūķe – Druviņa, V. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem.* Rīga: Zvaizne ABC

29. Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. Acton: Copley Publishing Group
30. Suchodoletz von, W. (2004). *Zur Prognose von Kindern mit umschriebenen Sprachentwicklungsstörungen*. Göttingen: Hogrefe Verlag
31. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne
32. Стребелева, Е.А.(2003) *Ранняя коррекционно-педагогическая помощь детям с ограниченными возможностями здоровья*. Москва: Педагогика
33. Szagun, G. (2006). *Sprachentwicklung beim Kind*. Weinheim, Basel: Beltz
34. Tukiša, I., Vucelazdāns P. (2008). *Roku sīko kustību nozīme bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vispārējā un valodas attīstībā*. Rēzekne: izdevniecība RA
35. Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: Raka
36. Tūbele, S. (2006). *Skolotāju izglītības uzlabošana, lai veicinātu sadarbību skolēnu runas un valodas koriģējoši attīstošajā darbībā*. Rīga: Izglītības soli
37. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Madonas poligrāfists
38. Вигодский, Л. (2002). *Психология*. Москва: Экспо -прес
39. Vigule, D. (1998). К. Dēķens par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību. Rīga: Izdevniecība „Vārti”
40. Tomule, G. (2015). *Runas un valodas attīstības multistrukturālais modelis veseluma pieejas aspektā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2015vol3.392>, Skatīts: 20.09.2017.
41. *Sensoro spēju attīstības īpatnības*. Pieejams: <http://wonderkids.eu/index.php/lv/sensomatora-attistiba>; Skatīts 26.09.2017.
42. Wirth, G. (2000). *Sprachstörungen, Sprechstörungen, Kindliche Hörstörungen*. 5.Auflage überarbeitet von. M.Ptok & R.Schönweiler. Köln: Deutscher Ärzte-Verlag
43. Любйна., Г. А., Желонкина О. В. (2006). *Рука развивает мозг*. Минск : Зорни берасень
44. Пиаже, Ж. (1994). *Речь и мышление ребенка*. Москва: Педагогика.

Pielikumi

1.pielikums.

Attēli bērnu valodas un runas attīstības līmeņa noteikšanā
jaunākā pirmskolas vecuma bērniem:

Lietvārdi vienskaitlī

Zaķis

Lācis

Pele

Kaķis

Koks

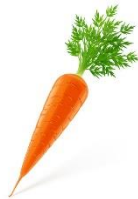
Suns

Ezis

Vāvere

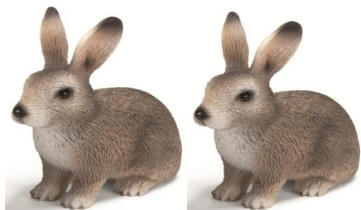

Burkāns

Mašīna (auto)

- 1) Skaitļa vārda divi aktivizēšana
- 2) Daudzskaitļa aktivizēšana
- 3) Trīs vārdu teikumu veidošana

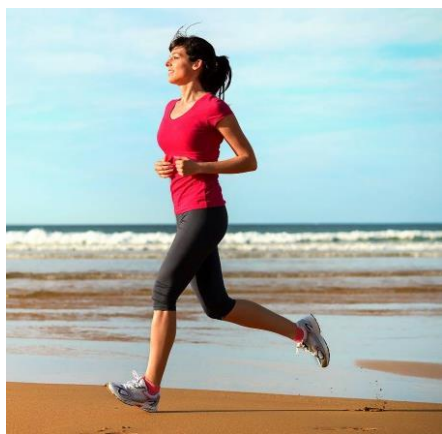

Piemēram:

- 1) Divi zaķi, divi kaķi, divi eži, divas mašīnas
- 2) Burkāns – burkāni
Bite – bites
- 3) Tas ir zaķis – Tie ir zaķi
Tas ir kaķis – Tie ir kaķi
Man garšo burkāni

Nosaukt attēlā redzamo darbību

Skrien

Lido

Brauc

Peld

Gul

4.pielikums.

Fotomirkļi no pedagoģiskā izmēģinājuma laika,
strādājot ar 2 – 3 gadīgiem bērniem izmantojot pirkstu rotaļas

Darba procesā un reizē vērojot, kā bērni iesaistās pirkstu rotaļās

Jauna skaitāmpanta demonstrējums

4.pielikuma turpinājums

Bērnu iniciatīva un prieka momenti līdzdarbībā sižetiskā pirkstu rotaļā

Esam kuģi, un mums ir sava kuģa taure

